

TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA NR 5

ISSN 2084-5669

KONKURENCYJNOŚĆ MAZOWSZA I JEJ UWARUNKOWANIA

KONKURENCYJNOŚĆ MAZOWSZA I JEJ UWARUNKOWANIA

Warszawa 2012

seria **TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA** nr 5/2012

finansowana z Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki Poddziałanie 8.1.4. przez projekt

Rada Naukowa projektu „Trendy rozwojowe Mazowsza”:

Przewodniczący: prof. dr hab. Janusz Witkowski

Członkowie:

prof. dr hab. Bożena Balcerzak-Paradowska, prof. dr hab. Wojciech Dominik, prof. dr hab. Kazimierz Kuciński, prof. dr hab. Elżbieta Mączyńska,
prof. dr hab. Małgorzata Sulmicka, prof. dr hab. Tomasz Szapiro, prof. dr hab. Roman Szul, prof. dr hab. Barbara Szulcewska, prof. dr hab. Józef Zegar,

Sekretarz naukowy: dr Mirosław Grochowski

Redaktor naczelny:

prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki — Dyrektor Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

Komitet redakcyjny:

dr Kinga Stanek, Tomasz Zegar

Zespół autorski:

Wojciech Dziemianowicz, Marta Mackiewicz, Janusz Zaleski

Adres redakcji:

Redakcja „**TRENDY ROZWOJOWE MAZOWSZA**”

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie

ul. Solec 22, 00-410 Warszawa

tel. 0-22 518 49 52, fax 0-22 518 49 49

e-mail: redakcja@trendyrozwojowemazowsza.pl; www.trendyrozwojowemazowsza.pl

Wydawca:

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie

ul. Solec 22, 00-410 Warszawa

tel. 022 518 49 00, fax. 022 518 49 49

e-mail: biuro@mbpr.pl; www.mbpr.pl

Skład:

Zespół Wydawniczy Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie

Projekt okładki i układu graficznego serii:

dr Kinga Stanek

Druk:

Przedsiębiorstwo Poligraficzno - Usługowe MULTIGRAF s.c.

www.multigrafdruk.pl

Nakład:

500 egz.

ISSN 2084-5669

Warszawa, czerwiec 2012

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

Mazowsze.
serce Polski

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

nr **5** | **KONKURENCYJNOŚĆ MAZOWSZA
I JEJ UWARUNKOWANIA**

opracował zespół: Wojciech Dziemianowicz,
Marta Mackiewicz, Janusz Zaleski

Spis treści

Rozdział I.	Synteza	7
Rozdział II.	Streszczenie	8
Rozdział III.	Raport właściwy	12
3.1.	Mazowsze na tle innych regionów Unii Europejskiej	12
3.2.	Struktura gospodarki i konkurencyjność firm	14
3.3.	Innowacyjność i sfera B+R	17
3.4.	Poziom przedsiębiorczości na Mazowszu	22
3.5.	Czynniki lokalizacji przedsiębiorstw	25
3.6.	Percepcja warunków prowadzenia działalności gospodarczej	27
3.7.	Postawy przedsiębiorcze	31
3.8.	Rolnictwo na Mazowszu	34
3.9.	Pozaekonomiczne czynniki konkurencyjności	34
Rozdział IV.	Diagnoza przyczyn i skutków zidentyfikowanych trendów rozwoju	37
Rozdział V.	Propozycja kontynuacji badań jako formy monitoringu zmian	39
Rozdział VI.	Rekomendacje	40

ROZDZIAŁ I. Synteza

Konkurencyjność weszła już na stałe do dyskusji o polityce regionalnej. Z konkurencyjnością jest utożsamiany rozwój regionów, co skłania do sformułowania tezy, iż tylko najbardziej konkurencyjne jednostki terytorialne są w stanie skutecznie konkurować o czynniki rozwojowe i je wykorzystywać.

W kontekście konkurencyjności regionów kluczowe wydają się dwa pytania. Po pierwsze, **o co konkurujemy?** Mazowsze, podobnie jak każdy region, zabiega o cztery główne czynniki, którymi są: **mieszkańcy, przedsiębiorcy, turyści oraz fundusze publiczne**. Każdy z tych czynników może być opisany przez zestaw wielu cech. Przykładowo, w ostatnich latach wiele mówi się o klasie kreatywnej, którą starają się przyciągać do siebie regiony i największe miasta. Mieszkańcy są postrzegani nie tylko jako siła robocza, ale przede wszystkim jako źródło przedsiębiorczości, innowacji, pomysłów, a dzięki swoim wysokim wymaganiom również jako czynnik wpływający pozytywnie na jakość usług i dóbr dostarczanych przez przedsiębiorców oraz przez władze publiczne (jakość życia). Również konkurencja o przedsiębiorców (najczęściej inwestorów zewnętrznych) przechodzi na wyższy poziom jakościowy. Są wprawdzie gminy i regiony, które starają się przyciągnąć do siebie jakiegokolwiek inwestora, jednak coraz więcej uwagi skupiają na sobie te władze publiczne, które wdrażają przemyślaną i precyzyjnie ukierunkowaną strategię promocji gospodarczej. Władze te stawiają na inwestorów nie tylko najlepiej dopasowanych do wewnętrznych zasobów, ale również odpowiadających wizji rozwojowej danej jednostki. Potencjalnych inwestorów ocenia się przez pryzmat innowacyjności ich firm, chęci budowania sieci kooperantów, możliwości szerszego lokalnego i ponadlokalnego oddziaływania danej inwestycji. Również czynnik, jakim są turyści, w dobie globalnej konkurencji jest rozpatrywany nie tylko jako źródło dochodów, ale również źródło wiedzy, pomysłów i presji na jakość oferowanych usług. W przypadku konkurencji o środki publiczne coraz częściej podejmowany jest problem sprawności instytucjonalnej regionu. To, jak współpracują ze sobą różne szczeble samorządu, instytucje i organizacje społeczne, przenosi się na postrzeganie danej jednostki przez pryzmat zaufania i relacji sieciowych.

Drugie z kluczowych pytań, które należy stawiać w kontekście konkurencyjności, dotyczy **czynników wpływających na wysoką bądź niską konkurencyjność**. W istocie jest to pytanie o to, co dziś decyduje o konkurencyjności regionu i co będzie decydowało o niej w przyszłości. Dokumenty strategiczne Unii Europejskiej (Strategia *Europa 2020*), jak i strategie krajowe (w tym *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego*) akcentują zagadnienia, które były przedmiotem zainteresowania w prezentowanym badaniu.

Jednym z istotniejszych czynników konkurencyjności z pewnością jest i będzie **innowacyjność**, która może rozwijać się wszędzie – zarówno w gminach miejskich, jak i wiejskich, a także we wszystkich branżach: od rolnictwa po sektor technologii informacyjnych. Innowacyjność najlepiej jednak rozwija się w środowisku, w którym odnajdujemy dynamicznych ludzi, wysokiej jakości system edukacji i szkolnictwa wyższego, bardzo dobrze rozwiniętą sieć instytucji wspierania biznesu oraz przychylną biznesowi administrację. Innowacje potrzebują również wysokich nakładów finansowych, dlatego w dyskusji o gospodarce opartej na wiedzy tak duże znaczenie przypisuje się metropoliom. Mazowsze już dziś opiera swoją innowacyjność głównie na potencjale Warszawy, jednak regionalny system innowacji wymaga wzrostu znaczenia subregionalnych ośrodków wzrostu. Takie miasta, jak: Płock, Radom, Siedlce, Ostrołęka czy Ciechanów pełnią ważną rolę w systemie osadniczym, jednocześnie posiadają potencjał, który powinien być wzmacniany w celu maksymalizowania korzyści regionalnych wynikających ze współpracy metropolii z ośrodkami subregionalnymi.

Drugi kluczowy czynnik konkurencyjności to **kapitał ludzki** i szerzej **społeczny**, a w szczególności związane z nim cechy: **przedsiębiorczość, zaufanie i kwalifikacje**. Ostatnia z wymienionych cech – przynajmniej statystycznie – plasuje całą Polskę wysoko w rankingu krajów UE, ale wiadomo, że wiele jest do zrobienia zarówno na poziomie wychowania przedszkolnego, jak i na dalszych etapach kształcenia ludzi. Analizy przedsiębiorczości pozycjonują Mazowsze na przeciętnym poziomie w kraju. Badania wskazują liczne bariery rozwoju przedsiębiorczości, do któ-

rych zaliczamy m.in. niespójne prawo, stereotypy na linii biznes – administracja, deficyt inkubatorów, wysokie koszty prowadzenia działalności gospodarczej. Ta ostatnia bariera może być w jakimś stopniu niwelowana przez wzrost zaufania, jednak w tym przypadku cała Polska należy do „najmniej ufnych” krajów w UE. Brak zaufania to nie tylko wyższe koszty transakcyjne, to również niechęć do współpracy (szczególnie ważnej w trójkącie biznes – nauka – administracja), a także ograniczenie możliwości rozwoju klastrów i tworzenia tożsamości regionalnej. Wymienione bariery i ich konsekwencje muszą stać się przed-

ROZDZIAŁ II. Streszczenie

W niniejszym rozdziale przedstawiono streszczenie raportu wraz z syntezą wniosków z przeprowadzonego badania.

Mazowsze jest jedynym polskim regionem, którego pozycja społeczno-gospodarcza jest zbliżona do regionów starych państw członkowskich Unii Europejskiej. W ostatnich latach region ten charakteryzował się jednym z najwyższych w całej UE przyrostem PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej, co sprzyjało korzystnym procesom gospodarczym, powodując zarazem narastanie nierównowag strukturalnych. **Pomimo znaczącego postępu gospodarczego konkurencyjność Mazowsza w porównaniu do innych regionów stołecznych Unii Europejskiej (również krajów, które razem z Polską wstąpiły do UE w 2004 r.) jest wyraźnie niższa.** Przejawia się to przede wszystkim w niewysokim poziomie dochodu rozporządzalnego na mieszkańca, niskiej skuteczności działań ukierunkowanych na konkurowanie o mieszkańców i turystów oraz w niskim udziale nakładów na B+R w PKB. Region natomiast pozytywnie wyróżnia się pod względem stopy bezrobocia oraz poziomu zatrudnienia.

Mazowsze stanowi zarazem najbardziej konkurencyjny region w Polsce. Potwierdzają to m.in.: dane dotyczące rozwoju gospodarczego aproksymowanego poziomem PKB *per capita*, stopy zatrudnienia, przeciętnej wysokości wynagrodzeń oraz salda migracji. Istotną rolę odgrywają zlokalizowane w regionie przedsiębiorstwa, generujące relatywnie wyższe w porównaniu do innych polskich regionów przychody w lokal-

miotem zainteresowania polityki regionalnej oraz dyskusji między samorządem regionalnym i samorządami lokalnymi.

Reasumując, Mazowsze – głównie dzięki potencjałowi Warszawy – jest najbardziej rozwiniętym regionem w Polsce, jednocześnie – również dzięki potencjałowi Warszawy – jest regionem najbardziej zróżnicowanym wewnątrz. Wiele cech województwa mazowieckiego wręcz nakazuje porównania z silnymi regionami europejskimi, od których Mazowsze powinno czerpać inspiracje, w jaki sposób najefektywniej wykorzystywać obecność stolicy kraju dla całego regionu.

nym budżetach. Są to zarazem przedsiębiorstwa o najwyższej wydajności pracy oraz najniższej energo- i materiałochłonności. Cechą wyróżniającą regionu jest przeważający udział sektora usług w generowaniu wartości dodanej brutto i liczby miejsc pracy. Przeprowadzone **badanie pozwoliło zidentyfikować niepokojące zjawisko pogarszania się pozycji konkurencyjnej mazowieckich firm w ostatnich latach.** Odzwierciedleniem tego procesu jest zauważalny spadek w latach 2005–2010 wskaźnika rentowności sprzedaży produktów, towarów i materiałów. Również poziom rentowności firm w regionie odbiega od liderów tej klasyfikacji (tj. województw łódzkiego i dolnośląskiego). Analiza wskaźnika rentowności netto wykazała znaczące różnice, jeżeli chodzi o sektor własności i sekcje PKD. Wyższą rentowność zaobserwowano w przedsiębiorstwach sektora publicznego. W układzie sekcji PKD najwyższy poziom rentowności wykazały przedsiębiorstwa z sekcji informacja i komunikacja. Na drugim biegunie znalazły się podmioty sekcji transport i gospodarka magazynowa.

Mazowsze charakteryzuje się wyraźnym zróżnicowaniem struktury przestrzennej. Dominująca jest pozycja Warszawy wraz ze strefą podmiejską. Jest to obszar koncentracji zasobów ludzkich, wysoko wykwalifikowanej siły roboczej, chłonnego rynku, gęstej sieci komunikacyjnej oraz rozwiniętej infrastruktury technicznej. Jest to zarazem miejsce o największym potencjale innowacyjnym w kraju, co przekłada się na wysoką atrakcyjność inwestycyjną i dobry dostęp do nowoczesnych technologii. Najwyższy poziom rozwoju gospo-

darczego mierzony PKB *per capita* ma miejsce w jednostkach terytorialnych przynależących do obszaru warszawskiego (m. stołeczne Warszawa z podregionem zachodnim oraz wschodnim) wraz z subregionalnymi centrami rozwoju, tj. miastami Radom, Płock, Ciechanów czy Siedlce.

Region mazowiecki dysponuje dużym potencjałem naukowym i badawczym. Aglomeracja warszawska skupia ponad 80% jednostek badawczo-naukowych województwa, charakteryzujących się według oceny parametrycznej¹ wynikami wyższymi niż średnia krajowa. Jednocześnie **w regionie koncentruje się 38,6% wszystkich nakładów na działalność badawczo-rozwojową** w kraju, a ich wielkość w relacji do PKB jest dwukrotnie wyższa niż średnia dla Polski. Warto podkreślić, iż region mazowiecki skupia 20% przedsiębiorstw wysokiej i średniowysokiej techniki oraz 28% firm działających w zakresie usług „high-tech” w Polsce. 85% mazowieckich przedsiębiorstw innowacyjnych jest ulokowanych w Warszawie, a kolejne 10% w podregionie warszawskim zachodnim. **Niekorzystna jest jednak struktura finansowania działalności B+R**, w której notuje się niski udział środków przedsiębiorstw, co przekłada się na relatywnie niski poziom wykorzystania wyników badań w praktyce gospodarczej. Potwierdzają to wyniki analizy wskazujące, iż innowacyjność mazowieckich firm opiera się przede wszystkim na wiedzy i doświadczeniu pracowników, zakupionej z zewnątrz technologii oraz na nieformalnych kontaktach z otoczeniem. **Przedsiębiorcy niewielką rolę przypisują współpracy z instytucjami badawczo-rozwojowymi**, a jako podstawową barierę współpracy wskazują brak potrzeby podjęcia współpracy ze strony przedsiębiorstwa. Współpraca ta, jeśli zostaje podjęta, najczęściej opiera się na wymianie doświadczeń oraz korzystaniu z wyników badań opracowywanych przez jednostki badawcze i rozwojowe. Uczestniczą w niej przede wszystkim firmy średnie i duże.

W efekcie, **niższy od średniej krajowej jest odsetek przedsiębiorstw przemysłowych wprowadzających nowe produkty na rynek, jak również udział przychodów ze sprzedaży nowych produktów.** W sektorze usług wyniki regionu mazowieckiego są znacznie lepsze, niepokoi jednak systematyczny spadek tego wskaźnika. Dodatkowym

zagrożeniem jest malejący odsetek przedsiębiorstw (zarówno w sektorze usług, jak i przemysłu), które wprowadziły innowacje (dla przedsiębiorstwa i na rynku). Ponadto stopniowo spada rola nowych i zmodernizowanych produktów w sprzedaży (w 2005 r. ich udział stanowił 34%, w 2010 r. ukształtował się na poziomie 20%).

W województwie jest zauważalne przestrzenne zróżnicowanie poziomu przedsiębiorczości. Wyraźna koncentracja liczby podmiotów gospodarczych występuje w Warszawie, gminach Warszawskiego Obszaru Metropolitalnego (WOM) oraz w ośrodkach subregionalnych. Obszary w otoczeniu ośrodków subregionalnych charakteryzują się niższą wartością wskaźnika pomiotów gospodarczych przypadających na 10 tys. mieszkańców, obserwuje się zatem wysysanie aktywnych podmiotów przez centra subregionalne. Mazowieckie przedsiębiorstwa są zorientowane przede wszystkim na utrzymanie na rynku; rozwój oparty na innowacjach deklaruje jako wiodącą zasadę zarządzania 38% firm, co nie jest jednak równoznaczne z faktycznym wdrażaniem innowacji. Największą aktywność we wdrażaniu innowacji wykazują małe i średnie przedsiębiorstwa.

Jednym z ciekawszych wyników przeprowadzonego badania jest informacja na temat czynników ułatwiających rozwój firm w opinii przedsiębiorców oraz przedstawicieli samorządów lokalnych. Do najczęściej wymienianych przez przedsiębiorców czynników można zaliczyć: dostępność komunikacyjną, stan infrastruktury technicznej oraz wielkość rynku zbytu i jego chłonność. Ponadto nie bez znaczenia jest funkcja Warszawy jako stolicy kraju i wynikająca z niej dostępność wykwalifikowanej kadry pracowniczej, dostęp do głównych instytucji, przedstawicielstw korporacji, znaczenie w sieci komunikacyjnej. Niewielkie znaczenie przypisano czynnikom, takim jak jakość środowiska przyrodniczego i bliskość zaplecza B+R. W opinii przedstawicieli samorządów lokalnych zestaw tych czynników jest znacznie szerszy, w przeważającej części jednak pokrywa się ze wskazanymi przez przedsiębiorców, m.in. co do położenia w stosunku do odbiorców, dostępności komunikacyjnej oraz chłonności rynku.

Badanie wykazało, że **nastroje przedsiębiorców i ich przewidywania dotyczące najbliższej przyszłości oraz obliczony na tej podstawie syntetyczny wskaźnik koniunktury w wojewódz-**

¹Ocena parametryczna uwzględnia m.in. zastosowania praktyczne prowadzonej działalności naukowej.

twie są umiarkowane. Czynnikiem kształtującym nastroje przedsiębiorców jest kryzys gospodarczy i jego odczuwalne skutki. Jego konsekwencją jest zauważalnie większa skłonność przedsiębiorców do ograniczania inwestycji w perspektywie kolejnego roku. Pomimo takiego stanu rzeczy przedsiębiorstwa regionu mazowieckiego zadeklarowały większą skłonność do zwiększania zatrudnienia niż jego redukcji w najbliższym czasie, a także pozytywnie odniosły się do kwestii zmian liczby oferowanych produktów lub usług oraz poszerzenia zasięgu obsługiwanego rynku. Przestrzenie większy optymizm zaobserwowano wśród przedsiębiorców prowadzących działalność na terenie podregionów: warszawskiego wschodniego, zachodniego, Warszawy oraz w podregionie radomskim.

Pod względem postaw przedsiębiorczych, mierzonych średnią liczbą rejestrowanych podmiotów w latach 2003–2010 na 10 tys. ludności, **gminy mazowieckie plasują się na trzecim miejscu w układzie 16 polskich województw,** co daje ponadprzeciętny w skali kraju poziom przedsiębiorczości. Analiza postaw przedsiębiorczych na poziomie powiatów wykazała jednak jedno z największych w Polsce rozwarstwień. Najmniej przedsiębiorcze powiaty znajdują się w podregionach radomskim oraz ostrołęcko-siedleckim. Zdecydowanie wyższa aktywność przedsiębiorcza dotyczy mieszkańców gmin leżących w sąsiedztwie Warszawy.

Zbadano również deklarowaną chęć podjęcia działalności gospodarczej przez studentów. Niemal połowa studentów w przyszłości planuje założyć własne przedsiębiorstwo. Przeprowadzone badanie zasygnalizowało jednocześnie, iż studenci zgłaszają zapotrzebowanie na wiedzę z zakresu procedur zakładania firmy i prowadzenia działalności przedsiębiorczej/gospodarczej, ale w opinii ponad połowy zbadanej grupy brakuje dostępu do tego typu szkoleń.

Przeprowadzone badanie wskazało również na rosnące znaczenie jakości przestrzeni jako czynnika wpływającego pozytywnie na rozwój społeczno-gospodarczy w regionie. Region mazowiecki nie ma charakterystycznych zasobów historycznych i kulturowych wykorzystywanych do podnoszenia konkurencyjności. Zauważalny jest również brak odpowiedniej promocji regionu. Wzrasta znaczenie kwestii zaufania łączącego

mieszkańców, przedsiębiorców i władze oraz jakości kapitału ludzkiego.

Wyniki badania konkurencyjności Mazowsza oraz czynników wpływających na rozwój społeczno-gospodarczy regionu pozwoliły na zidentyfikowanie potencjałów i zagrożeń rozwoju gospodarczego oraz na sformułowanie wielu wniosków.

Badanie potwierdziło powszechną opinię, iż **Warszawa stanowi dużą szansę rozwojową dla całego Mazowsza.** Wzmacnianie jej funkcji jako ośrodka rozwoju oraz stolicy regionu może stanowić istotny element w budowaniu siły konkurencyjnej całego województwa. Warszawski Obszar Metropolitalny jest obszarem rozwiniętej przedsiębiorczości, a firmy zlokalizowane na jego terenie są zainteresowane podnoszeniem kwalifikacji pracowników i rozwojem opartym na innowacjach. **Potencjał gospodarczy tego obszaru mógłby w większym stopniu znajdować pozytywne przełożenie na funkcjonowanie ośrodków subregionalnych, wzmacniając powiązania funkcjonalno-przestrzenne pomiędzy Warszawą a resztą regionu.** Istotne z punktu widzenia niwelowania dysproporcji w poziomie rozwoju gospodarczego regionu jest położenie silniejszego akcentu na przeobrażenia struktury gospodarczej subregionalnych ośrodków wzrostu (Ciechanów, Ostrołęka, Płock, Radom, Siedlce).

Warszawa jest ważnym czynnikiem lokalizacji przedsiębiorstw (w tym przede wszystkim siedzib korporacji). Ma to związek z bliskością instytucji oraz siedzib innych firm, a także dużym rynkiem zbytu. **Ważnym czynnikiem zrównoważonego rozwoju Mazowsza jest zatem dostępność komunikacyjna Warszawy.** Badanie potwierdziło, że istotna dla równomiernego rozwoju całego województwa jest poprawa dostępności komunikacyjnej stolicy również dla obszarów peryferyjnych.

Ważnym zagrożeniem dla konkurencyjności firm regionu są wysokie koszty pracy. Zauważalne są również niedostateczny poziom nakładów na B+R oraz niewystarczająca liczba inicjatyw szkoleniowo-promocyjnych skierowanych do studentów i młodzieży we wczesnych stadiach edukacji.

Samorządy gminne uważają, że szeroki wachlarz czynników wpływa na funkcjonowanie i rozwój firm. Województwo mazowieckie cechuje się ograniczoną dostępnością instytucji

otoczenia biznesu, potrzebna jest zatem większa aktywność samorządu lokalnego przy pełnieniu funkcji wspierania przedsiębiorczości, zarządzania strategicznego i operacyjnego, efektywnego marketingu terytorialnego oraz rozwoju (przez rozpowszechnianie wiedzy) instrumentów i mechanizmów wspierania przedsiębiorczości. Zdecydowana większość przedsiębiorców nie korzysta i nie jest świadoma możliwości korzystania z dostępnych instrumentów wspierania przedsiębiorczości; problem ten dotyczy zwłaszcza mikroprzedsiębiorstw oraz firm zlokalizowanych poza bezpośrednim otoczeniem Warszawy (przede wszystkim w podregionie radomskim). Znikoma jest również współpraca samorządów i przedsiębiorstw w zakresie CSR (społecznej odpowiedzialności biznesu) w taki sposób, aby działalność CSR przedsiębiorstw była spójna z działaniami prorozwojowymi gmin, na terenie których są zlokalizowane. Dodatkowo na Mazowszu przedsiębiorstwa nie wykazują znaczącego zainteresowania ani klastrami, ani inicjatywami klastrowymi, co wynika z bierności przedsiębiorców oraz z niskiego poziomu zaufania społecznego dla tego typu inicjatyw. Niezbędne są zatem działania informacyjne dla przedsiębiorców na temat potencjału lokalnego i regionalnego oraz podnoszenie świadomości korzyści wynikających ze współpracy lokalnej i regionalnej.

Wyniki badania świadczą o wzroście znaczenia budowania wizerunku opartego na kulturze i historii regionu. Kreowanie marki regionu jest działaniem niezbędnym w dobie globalizacji i służy promocji województwa w kraju oraz poza jego granicami. W przypadku Mazowsza istotnym elementem jest podkreślanie charakteru i tożsamości całego regionu, aby nie kojarzył się on mieszkańcom oraz inwestorom jedynie z Warszawą.

Jednym z wyników badania jest zidentyfikowanie barier w przyciąganiu inwestycji. Istotną barierą przyciągania inwestycji do regionu jest stan terenów inwestycyjnych w gminach, w tym niedostateczne uzbrojenie, rozdrobnienie gruntów i skomplikowany status prawny terenów. Niektóre z gmin nie posiadają w ogóle terenów pod inwestycje.

Podsumowując, przeprowadzone badanie potwierdziło przewagę w rozwoju społeczno-gospodarczym województwa mazowieckie-

go na tle kraju. Wynika ona przede wszystkim z wyróżniającego się udziału sektora usług rynkowych w regionalnej strukturze gospodarki oraz istotnych przewag konkurencyjnych Mazowsza w strategicznych branżach. Istotna jest pozycja Warszawy jako lidera w sektorze potencjału badawczo-rozwojowego. Region dysponuje największym w kraju zasobem wysoko wykwalifikowanego kapitału ludzkiego. Jednocześnie badanie uwidocznilo jednak niepokojące zróżnicowanie wewnątrzregionalne. Dominującą rolę odgrywa Warszawski Obszar Metropolitalny, a gminy znajdujące się poza jego zasięgiem charakteryzują się niższą konkurencyjnością niż przeciętna gmina w Polsce, co generuje nierównowagę strukturalną i prowadzi do niekorzystnego dla regionu narastania dysproporcji w rozwoju. Przykładem tego jest fakt, że na terenie co trzeciej mazowieckiej gminy nie ma spółki z kapitałem zagranicznym, podczas gdy region jako całość (jak wynika z danych BDL w latach 2003–2010) jest liderem pod względem liczby nowo rejestrowanych spółek z udziałem kapitału zagranicznego. Podkreślenia wymaga fakt, że w przyszłości nastąpi większe zróżnicowanie między gminami WOM a pozostałymi gminami. Te pierwsze ponad dwukrotnie częściej planują podjęcie działań w zakresie wsparcia finansowego dla firm i niemal dwukrotnie częściej w zakresie tworzenia jednostek organizacyjnych wspierających przedsiębiorczość. Jednym z najważniejszych wyzwań wynikających z przeprowadzonej analizy jest potrzeba wzmocnienia rozwoju subregionalnych ośrodków wzrostu przez tworzenie na ich terenie inkubatorów przedsiębiorczości, parków technologicznych i przenoszenie instytucji publicznych, dzięki czemu wzrośnie ich ranga w oczach inwestorów i wykwalifikowanych kadr. Takie działania, ukierunkowane na wzmocnienie komplementarności działalności gospodarczej między aglomeracją i pozostałym obszarem województwa, mogą stanowić kierunek pozytywnych przemian społeczno-gospodarczych w regionie. Niezbędne są również działania mające na celu wyrównywanie konkurencyjności w ramach województwa, w tym szczególną uwagę należy zwrócić na subregionalne bieguny wzrostu jego północnej części, charakteryzujące się konkurencyjnością niższą od przeciętnej dla tej grupy miast w Polsce oraz niską dynamiką zmian w okresie ostatnich 15 lat.

ROZDZIAŁ III. Raport właściwy

W niniejszym rozdziale przedstawiono wyniki badań w wybranych obszarach, obrazujących najważniejsze procesy zachodzące w sferze gospodarczej na Mazowszu. Przedstawiono analizę sytuacji gospodarczej województwa w porównaniu z innymi regionami UE, omówiono strukturę przestrzenną i sektorową gospodarki oraz zmiany w poziomie konkurencyjności firm i wpływającą na tę konkurencyjność innowacyjność. Na podstawie wyników badań ankietowych przedstawiono główne przesłanki, jakimi podmioty gospodarcze kierują się w prowadzeniu swojej działalności oraz czynniki decydujące o ich polityce rozwojowej. Z poziomem przedsiębiorczości są powiązane czynniki lokalizacji przedsiębiorstw oraz percepcja warunków do prowadzenia działalności gospodarczej, które stanowią ważną wskazówkę dla władz regionalnych na temat prawdopodobnego rozwoju sytuacji w obszarze przedsiębiorczości.

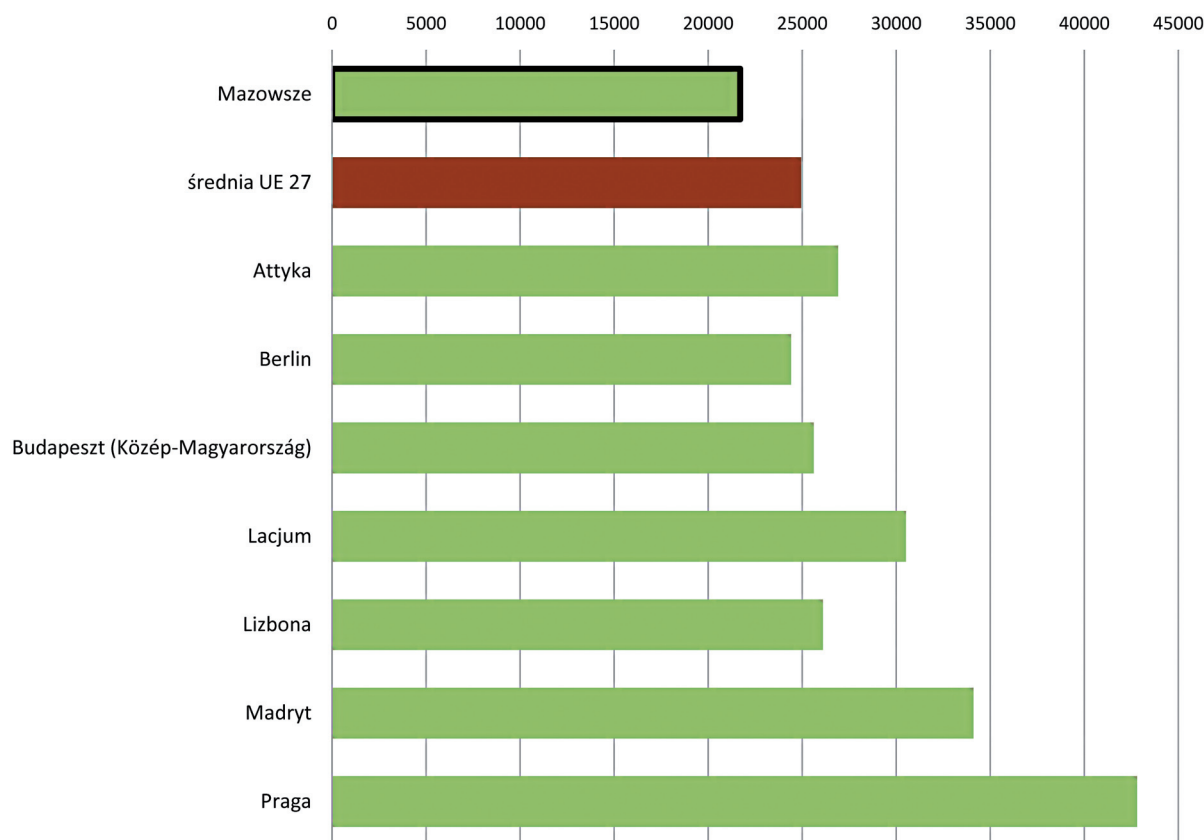
Przedstawiono również kształtowanie się wskaźnika przedsiębiorczości mieszkańców Mazowsza oraz przedsiębiorczość w sektorze rolniczym. Na zakończenie omówiono pozaekonomiczne czynniki konkurencyjności.

3.1. Mazowsze na tle innych regionów Unii Europejskiej

Jedynym polskim regionem o pozycji zbliżonej do regionów starych państw członkowskich UE jest Mazowsze. O sukcesie społeczno-ekonomicznym Mazowsza świadczą dane statystyczne prezentowane w raportach kohezyjnych, dotyczące dynamiki PKB na mieszkańca, zmian strukturalnych w produkcji czy rynku pracy.

W ostatnich latach Mazowsze charakteryzował jeden z najwyższych w całej UE przyrostów PKB na mieszkańca według parytetu siły nabywczej.

Wykres 1. PKB per capita (w PPS) w wybranych regionach UE (NUTS 2) w 2008 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

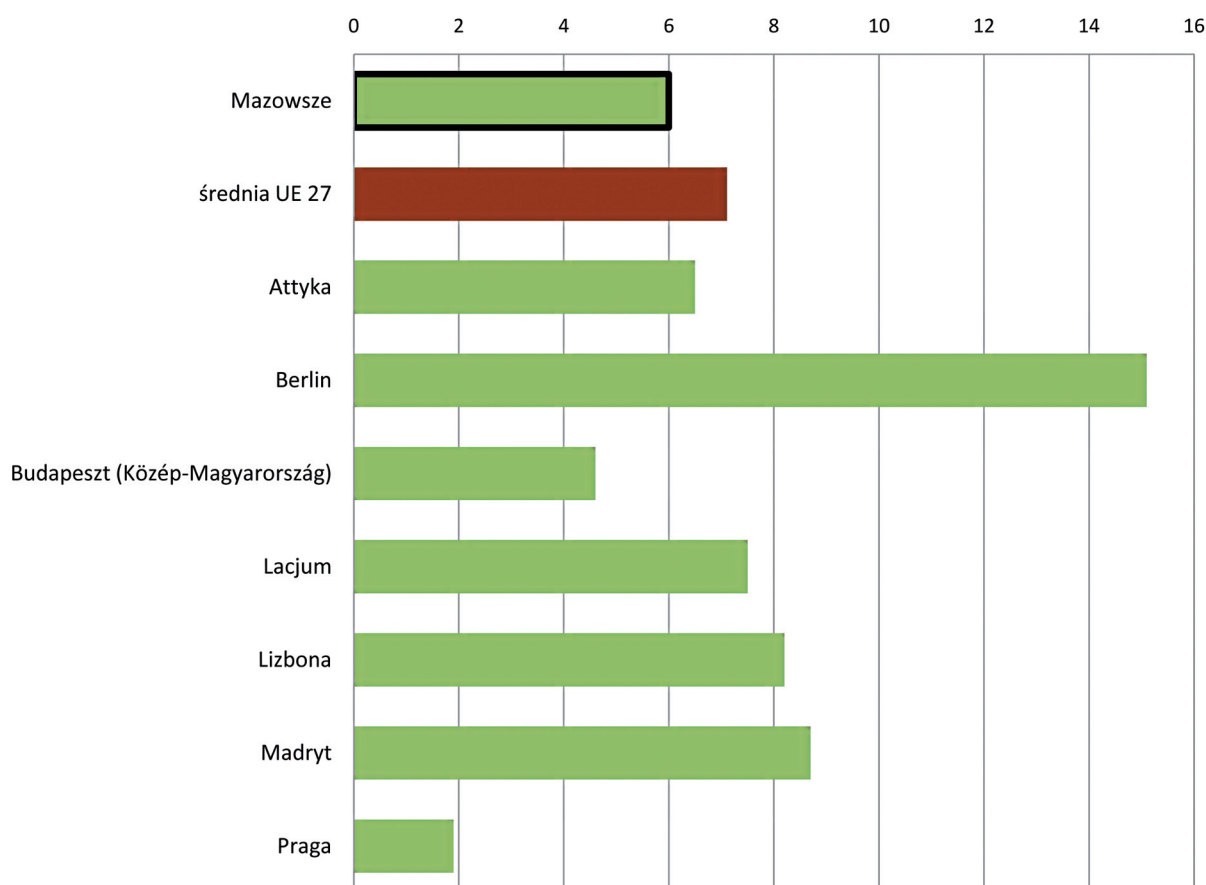
czej. W latach 1997–2008 PKB *per capita* Mazowsza zwiększył się z 62,9% do 89,9% średniej UE, czyli o 27 punktów procentowych. Szacuje się, że w 2011 r. jest to poziom wyższy niż przeciętnie w całej Wspólnocie. Wysoka dynamika procesów rozwojowych jest zjawiskiem korzystnym, ale sprzyja pojawianiu się nierównowag strukturalnych.

Pomimo ogromnego postępu, jaki dokonał się na Mazowszu w sferze gospodarczej, porównania z innymi regionami stołecznymi wskazują na stosunkowo niską konkurencyjność regionu. W szczególności na Mazowszu niższy jest poziom dochodu rozporządzalnego na mieszkańca, stosunkowo niewielka jest skuteczność działań ukierunkowanych na konkurowanie o mieszkańców i turystów. Również analiza wskaźników innowacyjności, takich jak: udział nakładów na B+R w PKB, udział pracowników naukowo-badawczych w ogóle zatrudnienia oraz zasoby ludzkie w nauce

i technice, wskazuje, że województwo mazowieckie dzieli jeszcze spory dystans nie tylko względem stołecznych regionów Niemiec czy Hiszpanii, ale także krajów, które razem z Polską wstąpiły do UE – Czech oraz Węgier. Mazowsze pozytywnie wyróżnia się natomiast pod względem stopy bezrobocia oraz poziomu zatrudnienia (wykresy 1 i 2).

Ciekawych wniosków dostarcza analiza kształtowania się wielkości PKB na kilometr kwadratowy w Europie Środkowej. Warszawa konkuruje z Berlinem i Wiedniem, prezentując zdecydowanie większy potencjał gospodarczy niż Praga i Budapeszt. Wielkość regionu stołecznego ma istotny wpływ na kształtowanie się wartości wskaźników, a Mazowsze ze względu na swój szeroki zasięg terytorialny (duża powierzchnia, wychodząca znacząco poza obszar metropolitalny stolicy) znajduje się w niekorzystnej sytuacji w relacji do innych metropolii stołecznych.

Wykres 2. Stopa bezrobocia w wybranych regionach UE (NUTS 2) w 2008 r. (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych Eurostat.

Tabela 1. Ocena wybranych wskaźników konkurencyjności na Mazowszu

Wskaźnik	Klasa (1 – najniższa; 5 lub 6 – najwyższa)
Produktywność w usługach i przemyśle w 2007 r. – 6 klas	4
Jakość rządów w 2009 r. – 5 klas	5
Gospodarstwa domowe z dostępem do szerokopasmowego Internetu w 2009 r. – 6 klas	3
Indeks konkurencyjności w 2010 r. – 6 klas	3
Udział ludności w wieku 30–34 z wykształceniem wyższym w 2008 r. – 5 klas	1
Wskaźnik zatrudnienia w wieku 20–64 w 2008 r. – 6 klas	3
Wcześniej kończący edukację w wieku 18–24 lata w latach 2007–2009 – 6 klas	1
Wydatki na B+R jako % regionalnego PKB w 2007 r. – 5 klas	3
Wskaźnik bezrobocia w 2008 r. – 5 klas	3
Udział ludności zagrożonej ubóstwem w 2008 r. – 5 klas	2
Zdolności oczyszczania zanieczyszczeń wody w 2007 r. – 6 klas	4
Inwestycje publiczne na mieszkańca wg parytetu siły nabywczej w latach 2002–2006 – 6 klas	5
Indeks regionalnej innowacyjności w 2006 r. – 5 klas	4
Zasoby ludzkie w nauce i technologii w 2008 r. – 5 klas	1
Zatrudnienie w sektorze wysokiej techniki w 2008 r. w % – 5 klas	1

Źródło: *Investing in Europe's Future. Fifth Report on Economic, Social and Territorial Cohesion*, European Commission, Brussels, November 2010.

Kluczowe wskaźniki zestawione w piątym raporcie kohezyjnym wskazują na znaczący dystans polskich województw wobec regionów UE-15, przede wszystkim w sferze dostępności terytorialnej, jakości sfery instytucjonalnej (społeczeństwo obywatelskie i rządzenie) oraz w zakresie elementów tworzących gospodarkę opartą na wiedzy i społeczeństwo informacyjne.

3.2. Struktura gospodarki i konkurencyjność firm

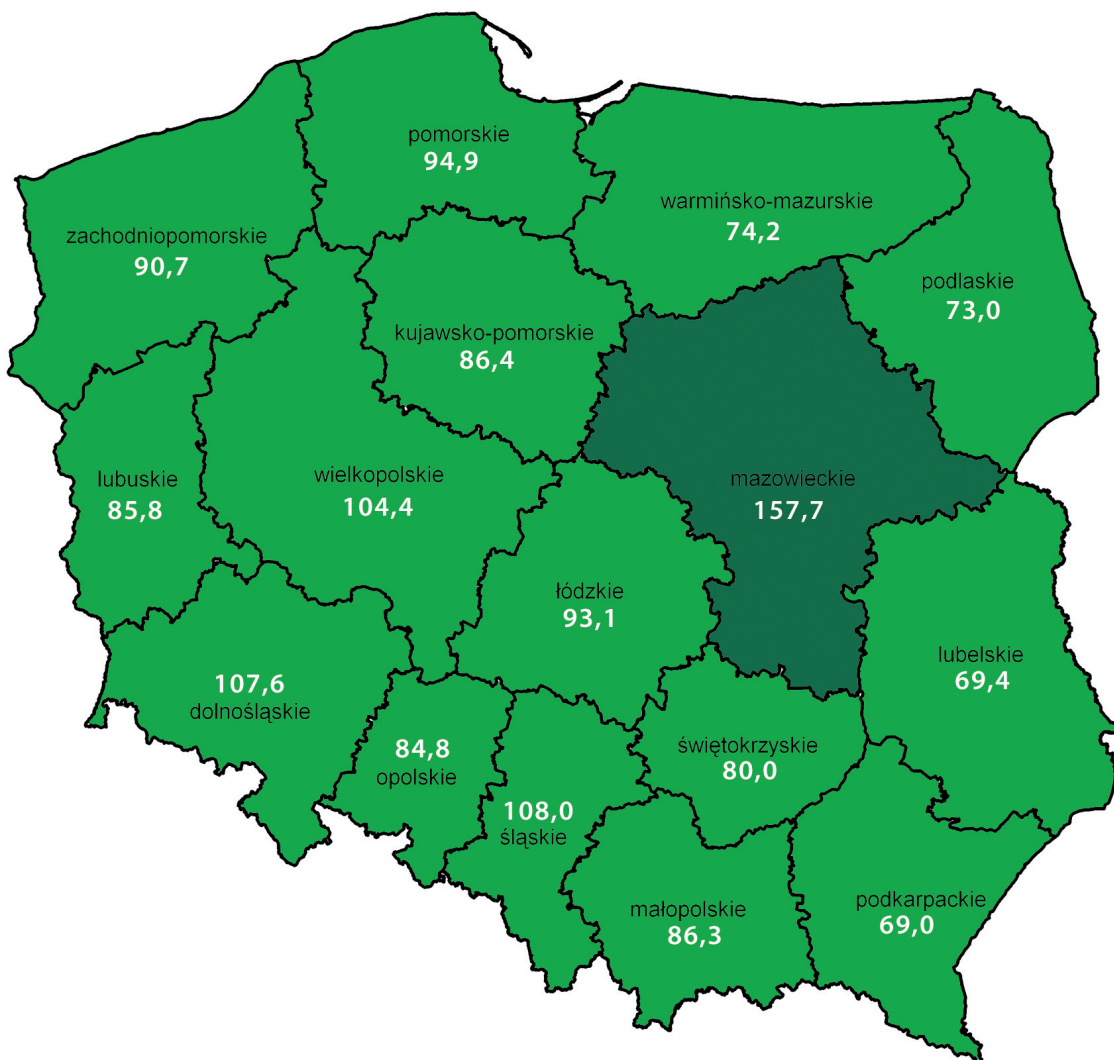
Województwo mazowieckie jest najbardziej konkurencyjnym regionem w Polsce. Wskazują na to m.in. dane dotyczące rozwoju gospodarczego aproksymowanego poziomem PKB *per capita*, wyraźnie wyższej od średniej krajowej stopy zatrudnienia, przeciętnych wynagrodzeń czy dodatniego salda migracji.

Charakterystyczną cechą gospodarki Mazowsza jest także dużo niższy udział przemysłu (11,8%

w porównaniu do udziału 19,3% w skali całego kraju wg danych za 2008 r.) i jednocześnie wyższy udział sektora usług (17,6% w odniesieniu do 14,3% udziału dla kraju wg danych za 2008 r.) w generowaniu wartości dodanej brutto. Sektor usługowy odgrywa także znacznie ważniejszą rolę w generowaniu miejsc pracy niż w innych regionach kraju.

O konkurencyjności Mazowsza w znacznej mierze decydują firmy, dzięki którym dochody z CIT w mazowieckich jednostkach samorządu terytorialnego (JST) są dużo wyższe niż w porównywalnych grupach JST w Polsce. Mazowieckie przedsiębiorstwa cechuje m.in.: najwyższa wydajność pracy, najwyższe przychody na 1 pracującego, najniższa energo- i materiałochłonność. Pozycja konkurencyjna mazowieckich firm jednak wydaje się pogarszać w ostatnich latach. Potwierdza to analiza ewolucji wskaźnika rentowności sprzedaży produktów, towarów i materiałów w latach 2005–2010. W 2005 r. mazowieckie znajdowało się na 3. miejscu wśród regionów z naj-

Mapa 1. PKB per capita (Polska=100) w województwach w 2008 r. (%)

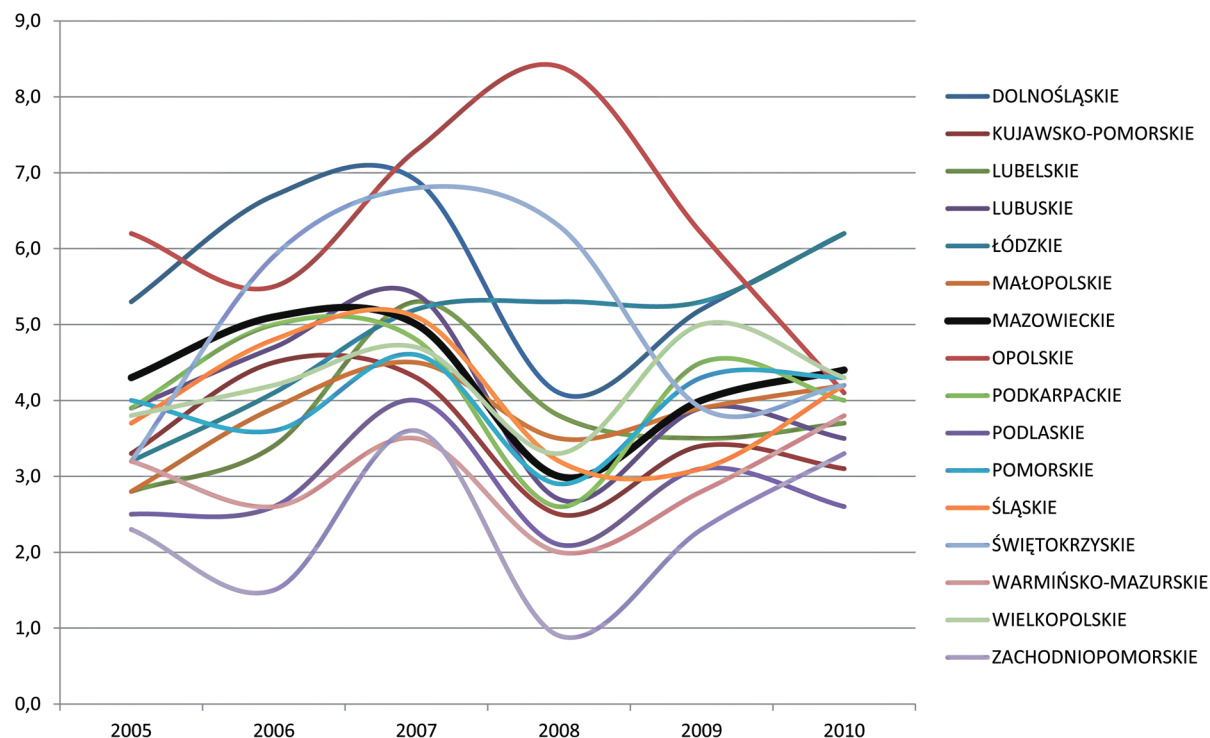
Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

wyższym poziomem rentowności, a w 2010 r. dopiero na 10. miejscu. Nieco lepiej wygląda sytuacja w przypadku wskaźnika rentowności obrotu netto (mazowieckie również startowało z 3. pozycji w 2005 r., następnie straciło kilka pozycji w latach 2006–2009, aby ponownie wrócić na 3. pozycję w rankingu w 2010 r.). Poziom rentowności firm w regionie (4,4%) znacznie odbiega od liderów tej klasyfikacji (dolnośląskiego i łódzkiego), którzy osiągnęli w ubiegłym roku wynik na poziomie 6,2% (wykres 3).

W przypadku wskaźnika rentowności netto występują znaczące różnice – w 2010 r. firmy z sektora publicznego wykazały rentowność netto na pozio-

mie 6,9%, podczas gdy w przypadku firm prywatnych było to jedynie 4%. Z kolei z punktu widzenia sekcji PKD 2007 najwyższy poziom rentowności wykazały w 2010 r. firmy z sekcji informacja i komunikacja (10,1%), zaś najniższy podmioty z sekcji opieka zdrowotna i pomoc społeczna (-2,2%). W przypadku tej ostatniej otrzymany wynik jest w głównej mierze pochodną „nierynkowości” większości działających w niej podmiotów, które w swojej działalności nie kierują się przede wszystkim rachunkiem ekonomicznym. Spośród sekcji, które można uznać za rynkowe, najniższy poziom rentowności odnotowano w przypadku transportu i gospodarki magazynowej – 1,6%.

Wykres 3. Ewolucja wskaźnika rentowności obrotu netto w latach 2005–2010

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Struktura przestrzenna Mazowsza jest jeszcze bardziej zróżnicowana niż struktura sektorowa – wyróżnia się Warszawa wraz ze strefą podmiejską. Wynika to z silnej koncentracji zasobów ludzkich, zróżnicowanych, wysokich kwalifikacji siły roboczej, chłonności rynku, koncentracji korytarzy komunikacyjnych, stosunkowo rozwiniętej infrastruktury technicznej oraz wysokiego potencjału innowacyjnego obszaru warszawskiego, co z kolei przyczynia się do jego większej atrakcyjności inwestycyjnej i łatwości absorpcji nowoczesnych rozwiązań technologicznych oraz intensywniejszej internacjonalizacji aktywności gospodarczej.

W celu ukazania struktury przestrzennej gospodarki województwa mazowieckiego na poziomie gmin stworzono ich ranking². Czołowymi

² Ranking powstał na podstawie wartości wskaźnika syntetycznego opartego na następujących składowych: podatek od osób fizycznych *per capita* Polska = 100 (2009 r.) – jako aproksymacja dochodów ludności, a przez to chłonności rynku; podatek od osób prawnych *per capita* Polska = 100 (2009 r.); liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. Polska = 100 (2009 r.) – aproksymacja poziomu przedsiębiorczości; zmiana liczby podmiotów REGON (2009/2002); zmiana liczby pracujących 2009/1995; suma sald migra-

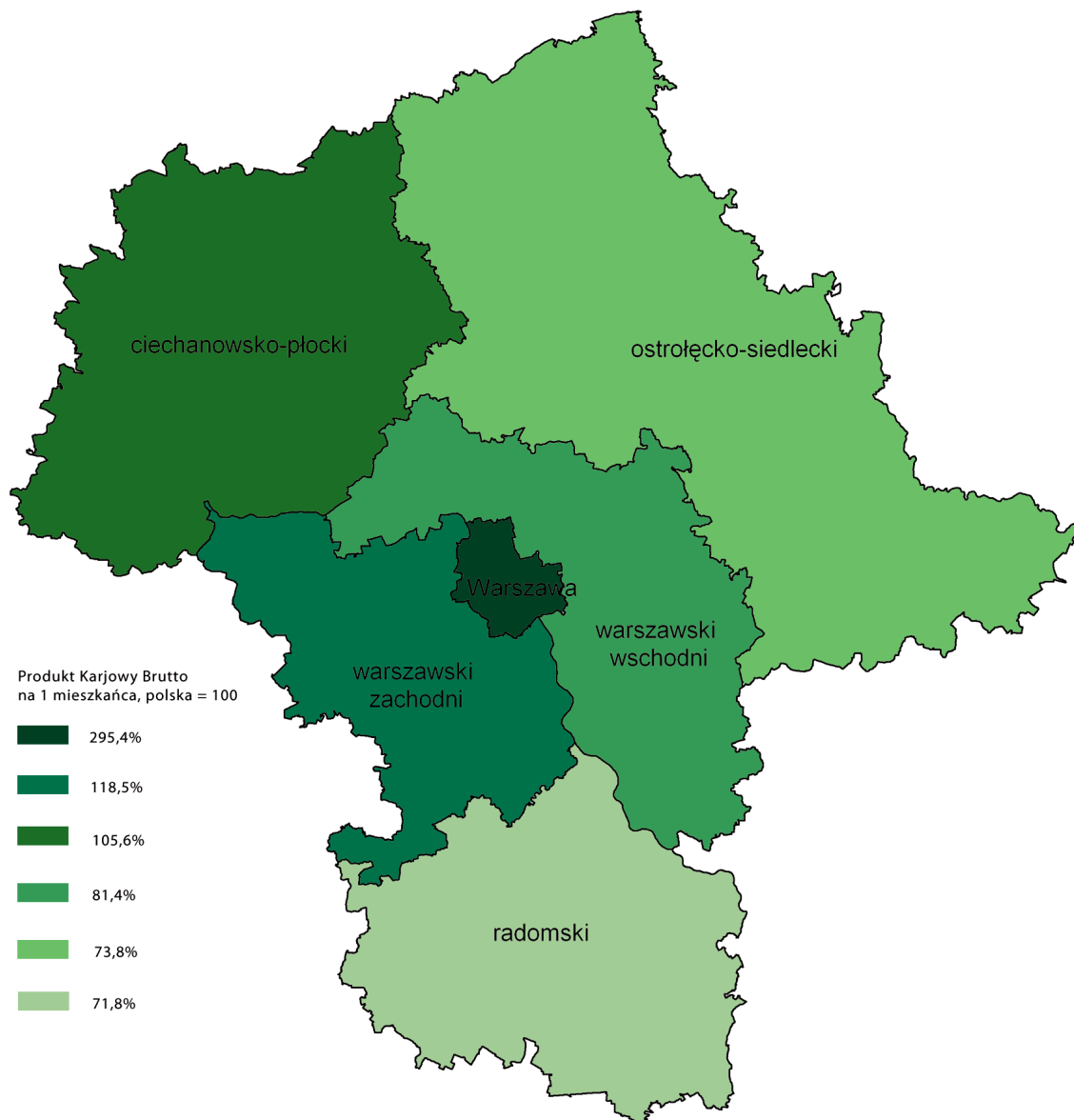
biegunami wzrostu są przede wszystkim te jednostki terytorialne, które należą do aglomeracji warszawskiej³. Przeprowadzone badanie potwierdza występowanie dychotomii między obszarem warszawskim (m. stołeczne Warszawa, podregion warszawski zachodni oraz podregion warszawski wschodni) a resztą województwa mazowieckiego (mapa 3). Miasta Radom, Płock, Ciechanów, Siedlce oraz Ostrołęka plasują się w pierwszej setce gmin w Polsce, co wskazuje na ich potencjał w zakresie pełnienia roli subregionalnych centrów rozwoju.

Budowanie potencjału konkurencyjnego w takim regionie jest zależne od wdrożenia efektywnych mechanizmów dyfuzji procesów rozwojowych z największego ośrodka miejskiego na pozostały obszar regionu. Prężny ośrodek gospodarczy przez intensywne interakcje z otoczeniem może stymulować wykorzystanie potencjałów en-

cji na pobyt stały 1995–2009; potencjał tworzenia klastrów 2010 r., gęstość zaludnienia 2009 r.; zmiana liczby ludności 2009/1995.

³ Aglomeracja warszawska w rozumieniu zawartym w pracy: P. Swianiewicz, U. Klimska, *Spoleczne i polityczne zróżnicowanie aglomeracji w Polsce – waniliowe centrum, mozaika przedmieść*, „Prace i Studia Geograficzne” 2005, Tom 35, s. 45–70.

Mapa 2. PKB per capita podregionów województwa mazowieckiego (Polska=100) w 2008 r.

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

dogenicznych peryferii i tym samym akcelerować rozwój całego regionu.

3.3. Innowacyjność i sfera B+R

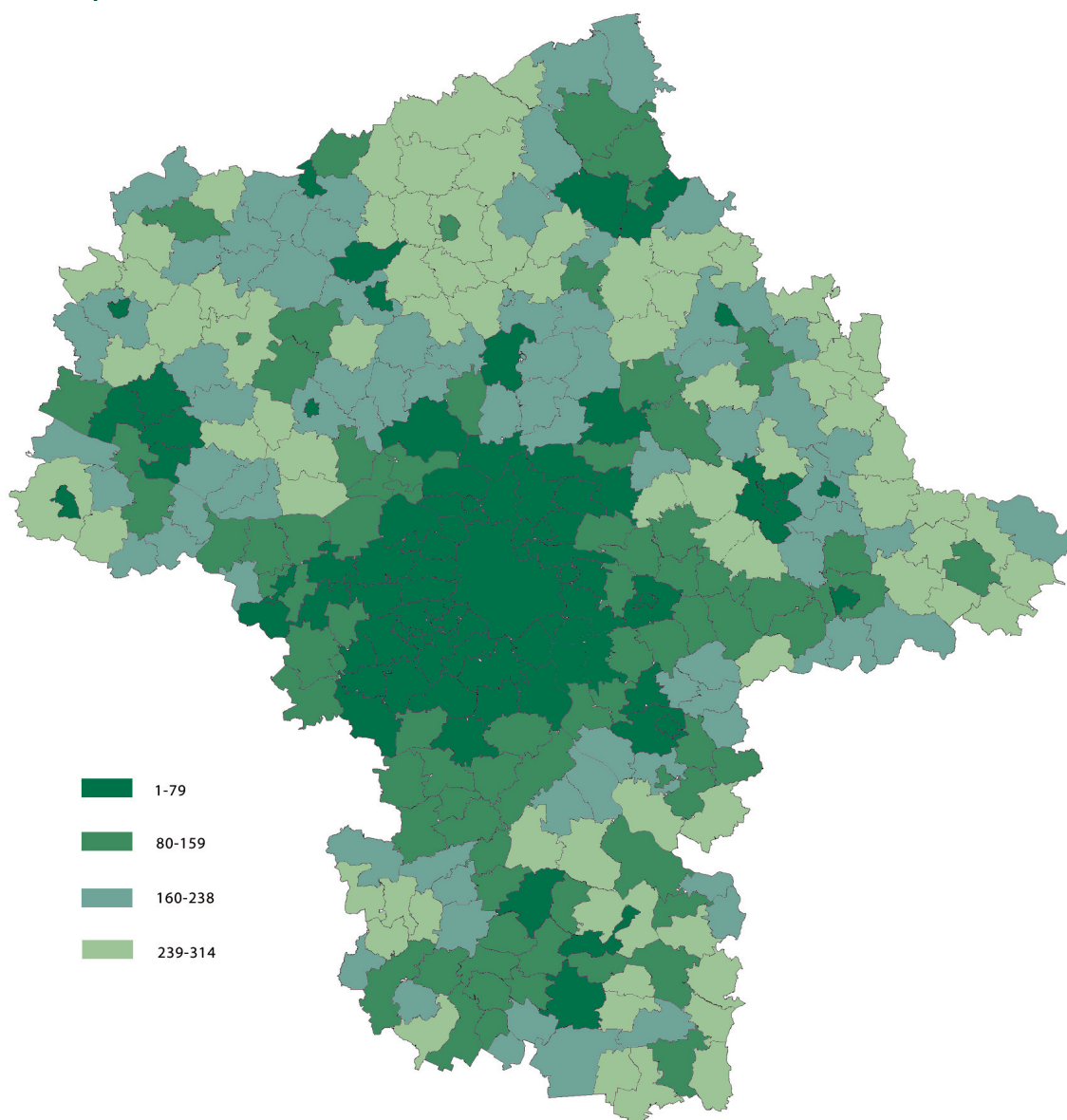
Zauważalna jest silna koncentracja jednostek prowadzących działalność naukową i badawczą w aglomeracji warszawskiej – w Warszawie znajduje się ponad 80% jednostek naukowo-badawczych województwa (mapa 4).

Wyniki oceny parametrycznej⁴ jednostek badawczo-rozwojowych wskazują, że jednostki mazowieckie, w szczególności warszawskie, charakteryzują się wynikami wyższymi niż średnia krajowa. Na 23 podstawowe grupy jednorodnych jednostek naukowych w 13 liderami są jednostki z Mazowsza.

W województwie mazowieckim skupia się 38,6% krajowych nakładów na działalność B+R, a nakłady

⁴ Ocena parametryczna uwzględnia zarówno wyniki działalności naukowej i uprawnienia do nadawania stopni, jak i zastosowania praktyczne prowadzonej działalności naukowej.

Mapa 3. Struktura przestrzenna gospodarki województwa mazowieckiego (pozycja gmin w rankingu na podstawie danych z lat 1995–2010)

Źródło: opracowanie własne.

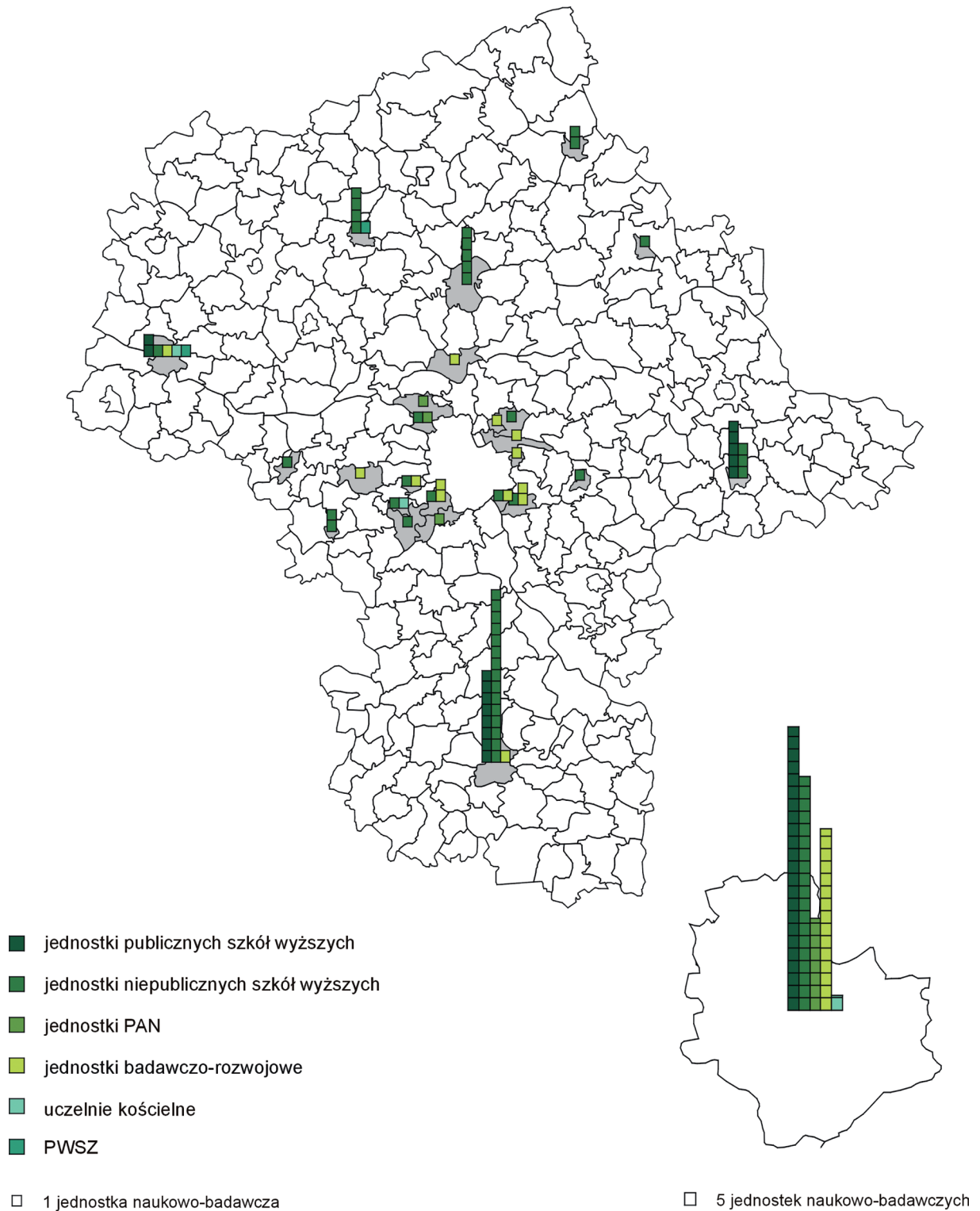
te w relacji do PKB są dwukrotnie wyższe niż średnia dla kraju. Struktura finansowania działalności B+R kształtuje się jednak niekorzystnie – niski jest udział środków przedsiębiorstw (wykres 4).

Potencjał sfery badawczo-rozwojowej Mazowsza pozostaje w dużej mierze niewykorzystany – jedynie 4% przedsiębiorstw w województwie mazowieckim podejmuje współpracę z jednostkami sfery B+R. Konsekwencją tego jest niski stopień absorpcji rezultatów badań naukowych w praktyce gospodarczej.

Mazowsze skupia 20% firm wysokiej i średniowysokiej techniki oraz 28% firm działających w zakresie usług „high-tech” w Polsce. 85% mazowieckich przedsiębiorstw innowacyjnych znajduje się w Warszawie, kolejne 10% tego typu firm – w podregionie warszawskim zachodnim.

Źródłem nowych rozwiązań wdrażanych w firmach są głównie wiedza i doświadczenie pracowników, nieco rzadziej – gotowa, zakupiona z zewnątrz technologia czy nieformalne kontakty z otoczeniem. Wśród najmniej ważnych źródeł innowacji mazo-

Mapa 4. Jednostki naukowo-badawcze na Mazowszu w 2011 r.

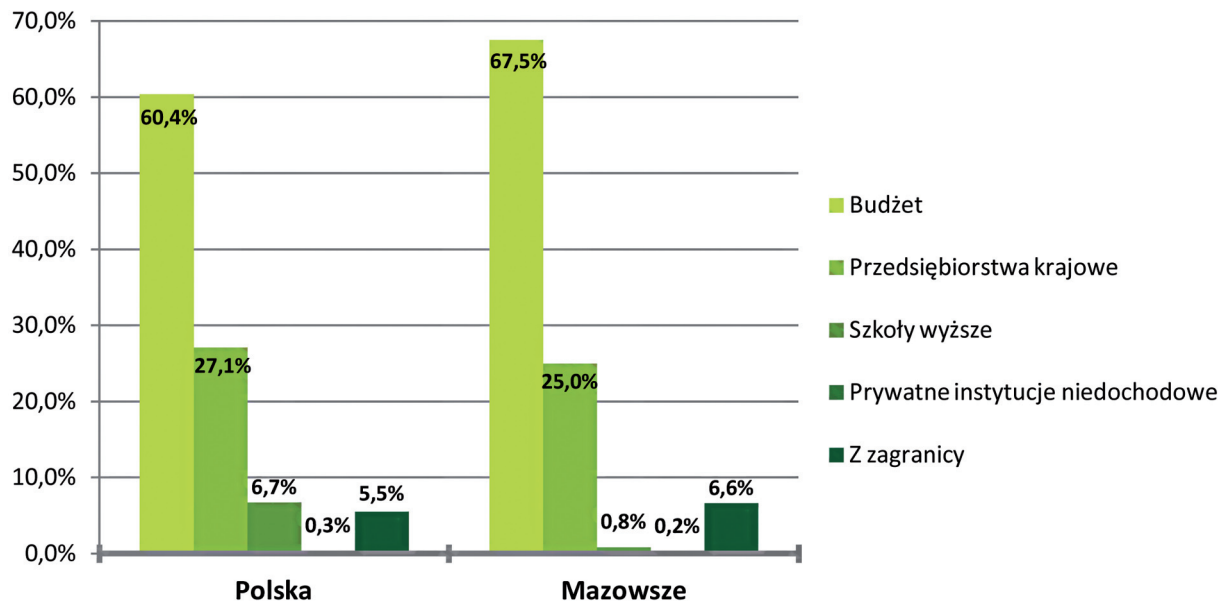

Źródło: opracowanie własne.

wieccy przedsiębiorcy wskazują współpracę z instytucjami badawczo-rozwojowymi (wykres 5).

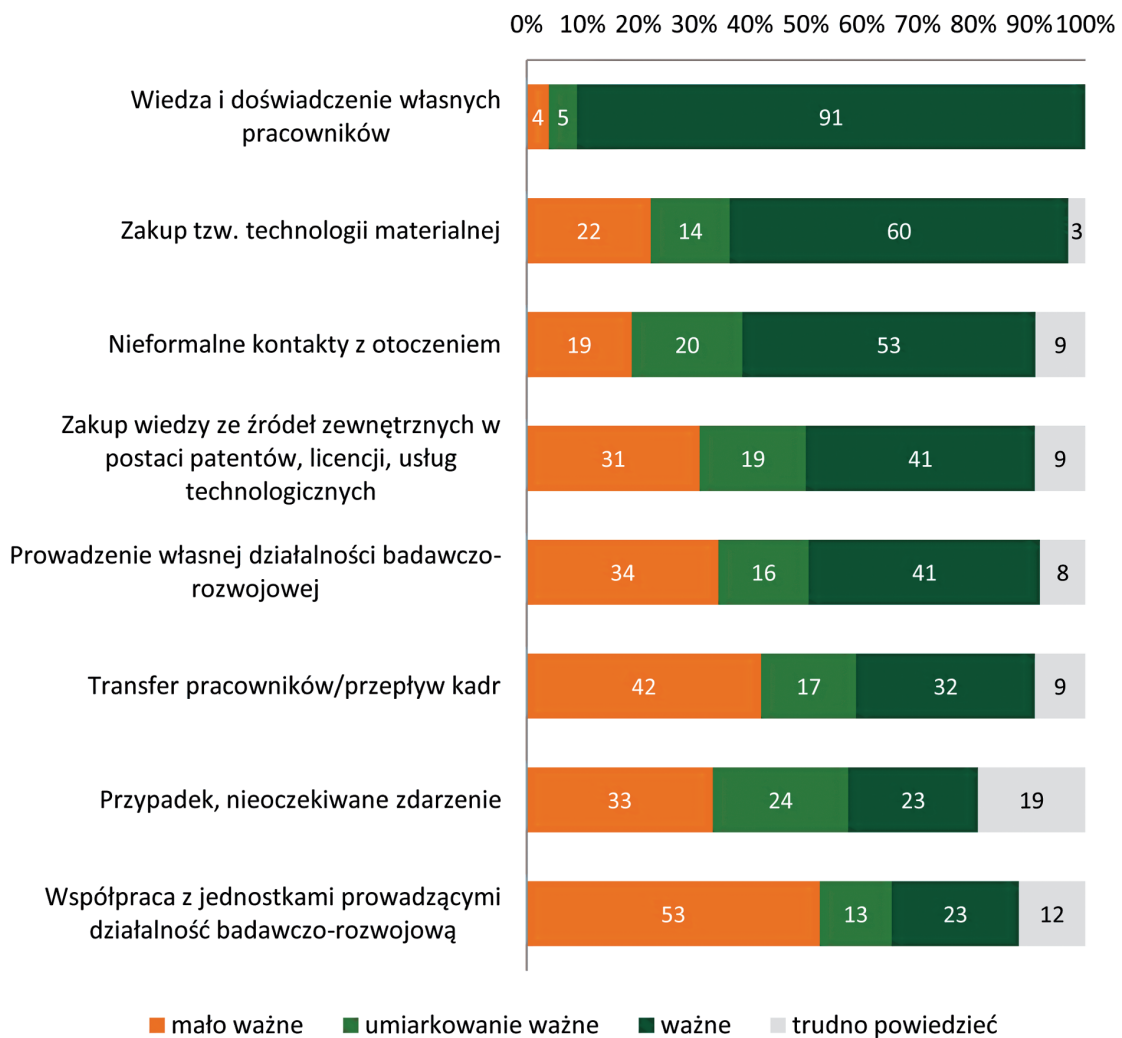
Współpraca między przedsiębiorstwami a instytucjami naukowo-badawczymi najczęściej

Wykres 4. Źródła środków na działalność B+R w 2009 r.

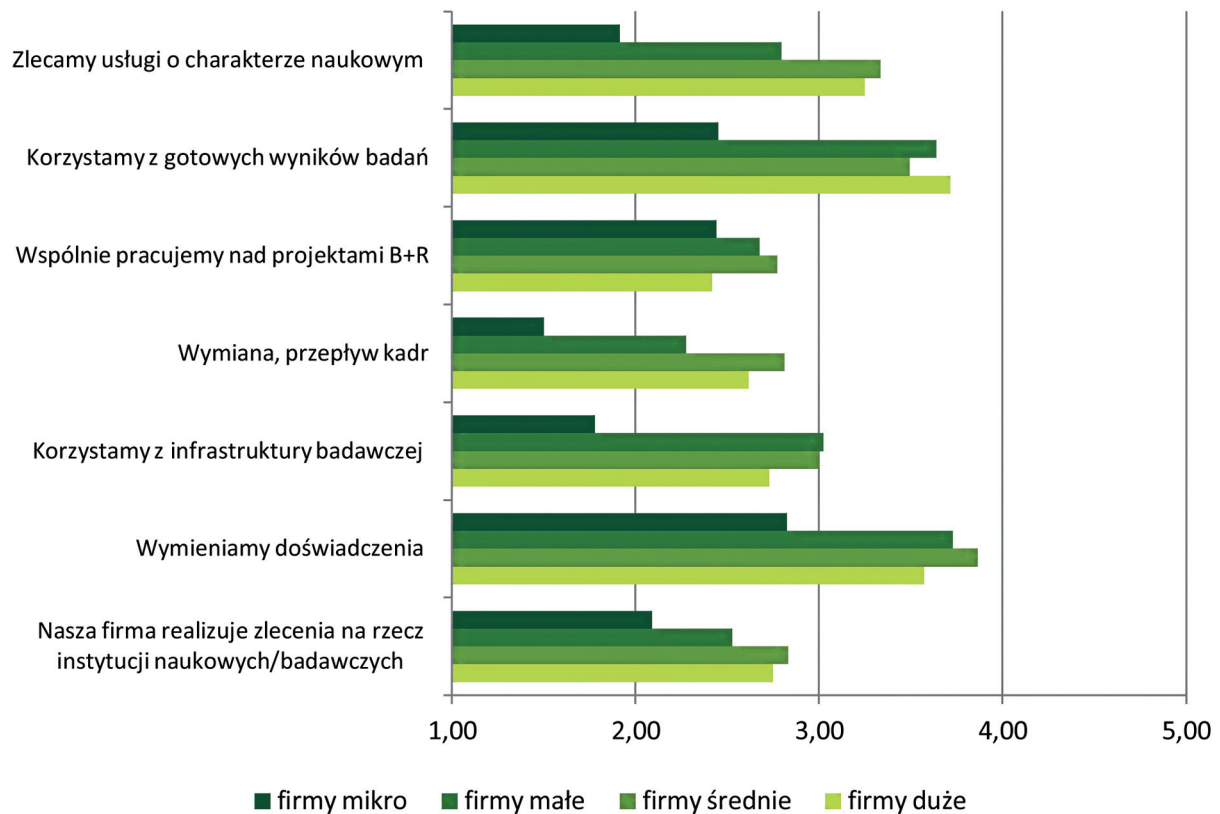
Źródło: opracowanie własne na podstawie *Nauka i technika w 2009 r.*, GUS, Warszawa 2011.

Wykres 5. Źródła innowacyjności mazowieckich firm (w %)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przedsiębiorstw.

Wykres 6. Zakres współpracy firm z instytucjami naukowo-badawczymi (ocena w skali 1–5, gdzie 1 oznacza „zupełnie nieważne”, 5 – „bardzo ważne”)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych podmiotów gospodarczych.

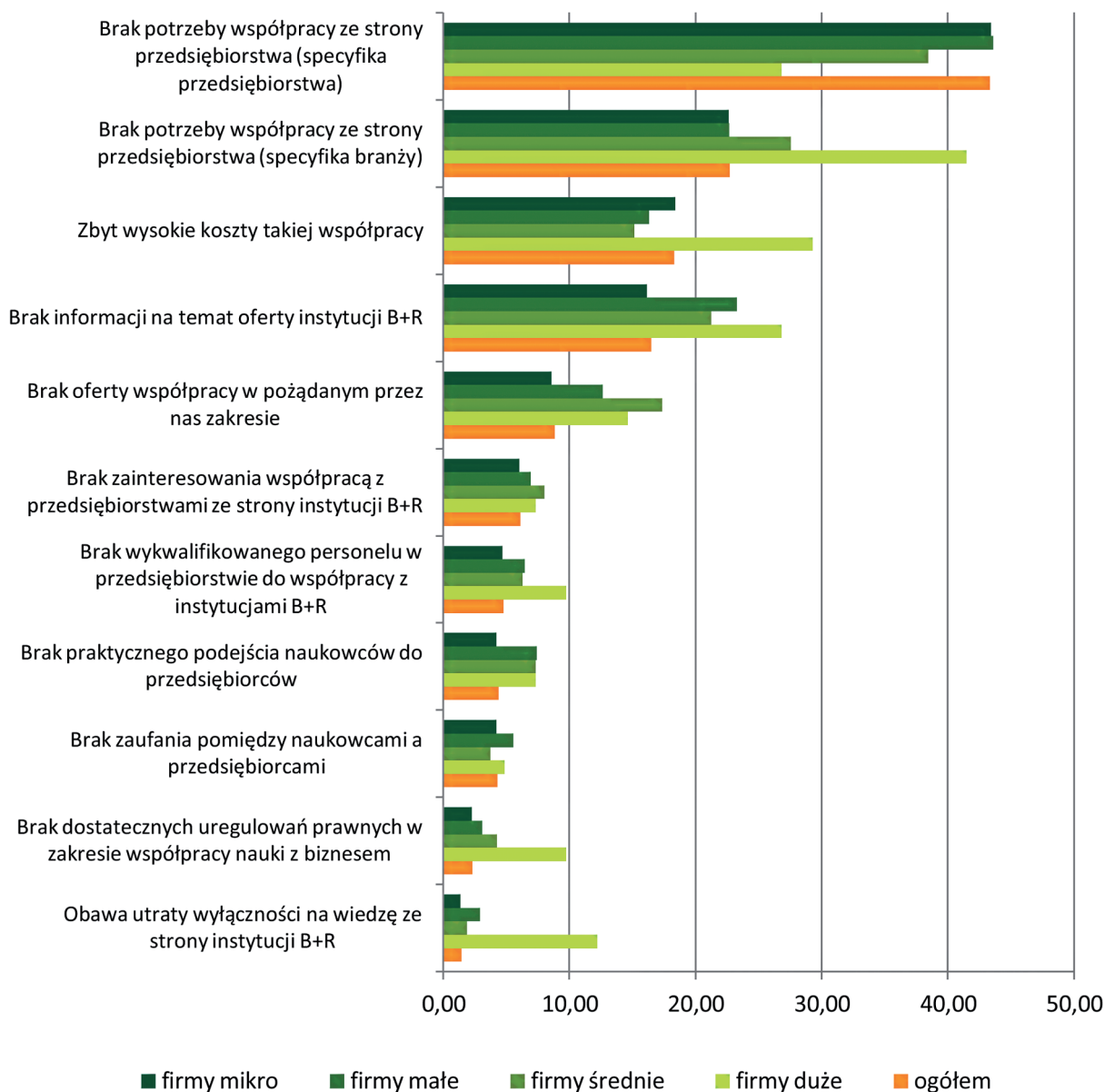
przybiera formę wymiany doświadczeń zarówno podczas oficjalnych spotkań, dyskusji, konferencji, jak i przez nieformalne kontakty.

Ponadto firmy korzystają z gotowych wyników badań opracowanych przez instytucje B+R. Na zlecenie instytucjom naukowym usług badawczych decydują się jedynie firmy średnie i duże. Taka formuła współpracy zapewnia większe dopasowanie produktu do potrzeb danego przedsiębiorstwa niż w przypadku zakupu gotowych wyników badań, wymaga jednak także większych nakładów kapitału. Najmniej istotnym elementem współpracy dla firm mikro i małych jest transfer pracowników, co wynika głównie z niewielkich zasobów osobowych samych przedsiębiorstw. W przypadku firm średnich i dużych najrzadziej natomiast dochodzi do wspólnej pracy nad projektami B+R.

Podstawową przyczyną, dla której mazowieccy przedsiębiorcy nie podejmują współpracy z sektorem nauki, jest brak potrzeby takiej współpracy (wykres 7).

Udział przedsiębiorstw przemysłowych, które wprowadziły produkty nowe dla rynku, jest na Mazowszu stosunkowo niski. Obrazu przedsiębiorstw przemysłowych w regionie nie poprawia ocena przychodów ze sprzedaży nowych na rynku produktów – ich udział również jest niższy od średniej dla kraju (wykres 8). W sektorze usług województwo mazowieckie odnotowało lepsze wyniki. Negatywnym zjawiskiem jest z roku na rok systematyczny spadek tego udziału. Zagrożeniem jest również spadkowy trend udziału przedsiębiorstw, które wprowadziły innowacje, zarówno w przemyśle, jak i w usługach. Ważnym wskaźnikiem efektów działalności innowacyjnej jest udział nowych i zmodernizowanych produktów w sprzedaży. Na Mazowszu jest widoczny jego spadek – jeszcze w 2005 r. nowe i zmodernizowane produkty stanowiły 34%, a obecnie mniej niż 20% wartości sprzedaży. Pomimo tego spadku udział przychodów netto ze sprzedaży

Wykres 7. Bariery współpracy firm z instytucjami naukowo-badawczymi (% przedsiębiorstw uznających daną barierę za ważną lub bardzo ważną)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych podmiotów gospodarczych.

produktów innowacyjnych w przedsiębiorstwach przemysłowych zaczyna wykazywać trend wzrostowy (w 2009 r. prawie 15% przychodów netto ze sprzedaży przyniosły produkty innowacyjne).

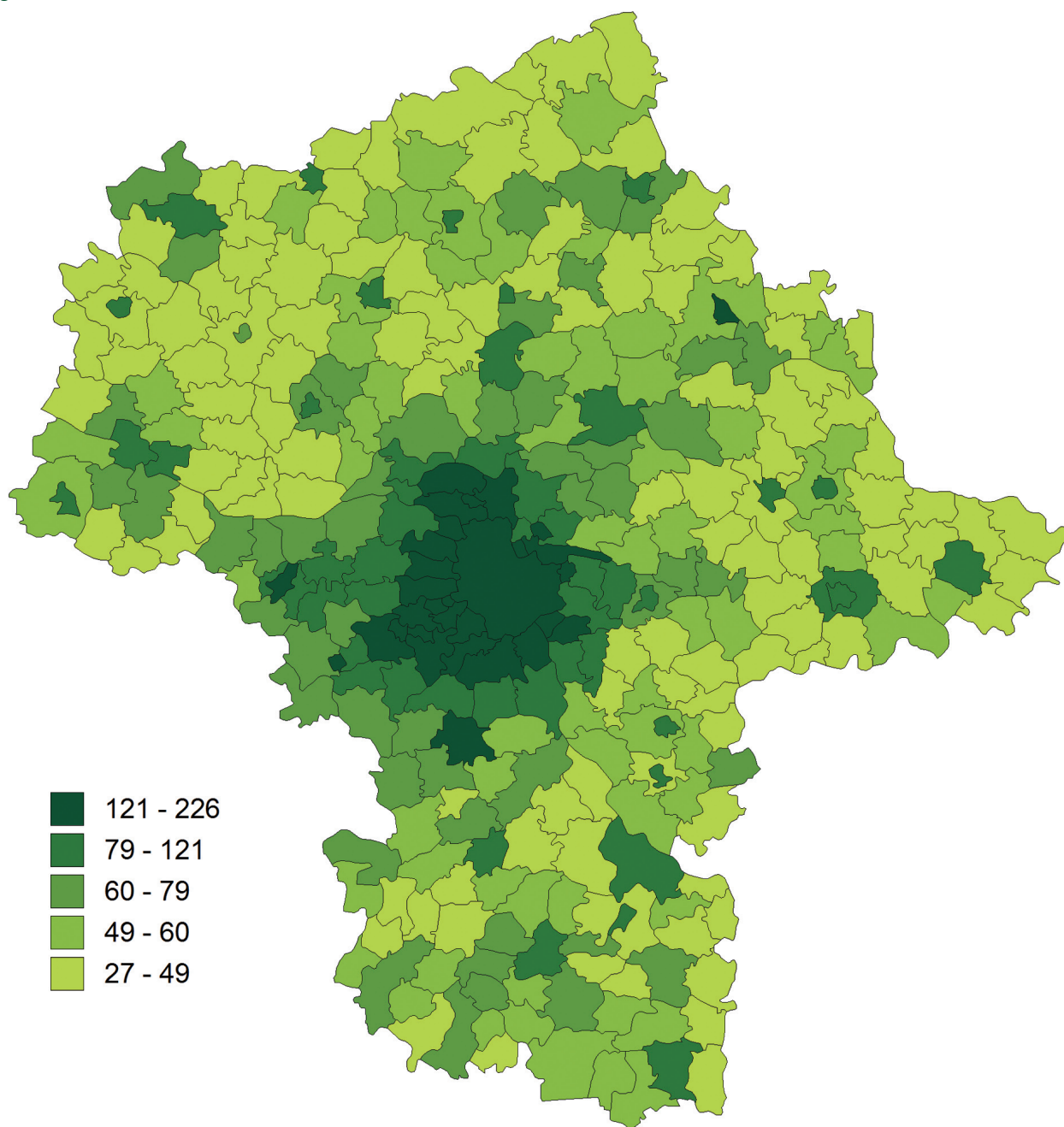
3.4. Poziom przedsiębiorczości na Mazowszu

Podstawową miarą poziomu przedsiębiorczości jest liczba podmiotów gospodarczych.

Największą koncentracją prywatnych podmiotów gospodarczych charakteryzuje się Warszawa wraz z gminami WOM⁵, a także ośrodki subregionalne (mapa 5). Zdecydowanie mniej firm funkcjonuje w najbliższym otoczeniu ośrodków subregionalnych, co sugeruje, że zachodzi wysy-

⁵ WOM - Warszawski Obszar Metropolitalny według granic wyznaczonych w opracowaniu: *Obszar Metropolitalny Warszawy*, Urząd Statystyczny w Warszawie, Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa 2008.

Mapa 5. Prywatne podmioty gospodarcze zarejestrowane w REGON* na 1000 mieszkańców w 2010 r. według gmin

* Bez fundacji, spółdzielni, stowarzyszeń i organizacji społecznych.

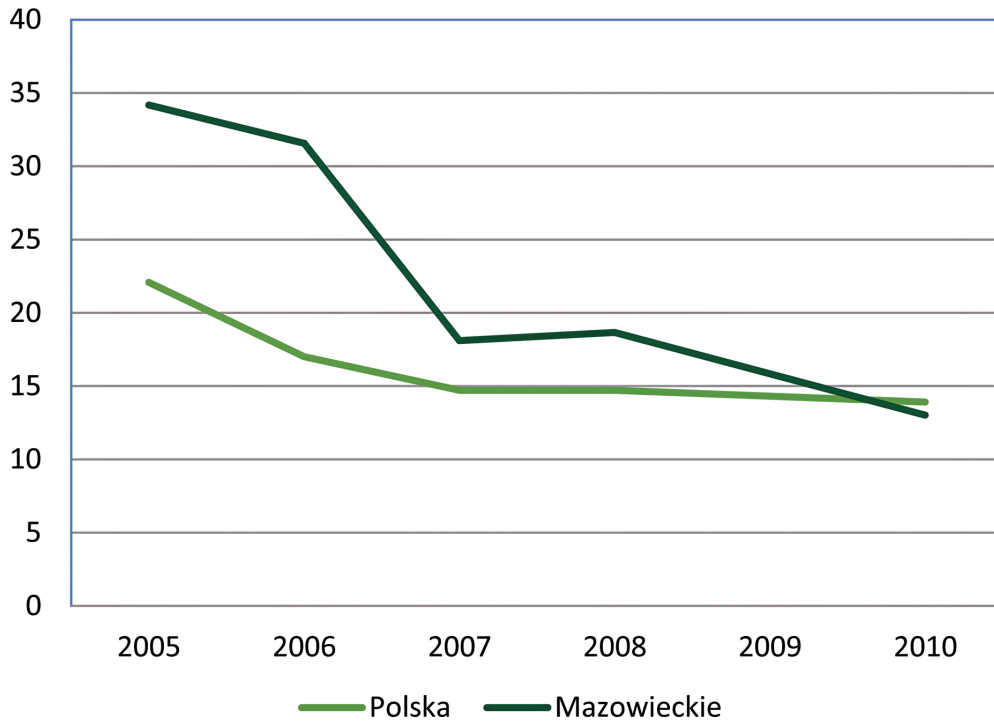
Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

sanie aktywnych podmiotów przez te ośrodki. Zjawisko to jest szczególnie widoczne w przypadku Ciechanowa i Siedlec.

Większość firm mazowieckich w swojej działalności koncentruje się na utrzymaniu się na rynku, a tylko 10-15% firm skupia się na innych przeslan-

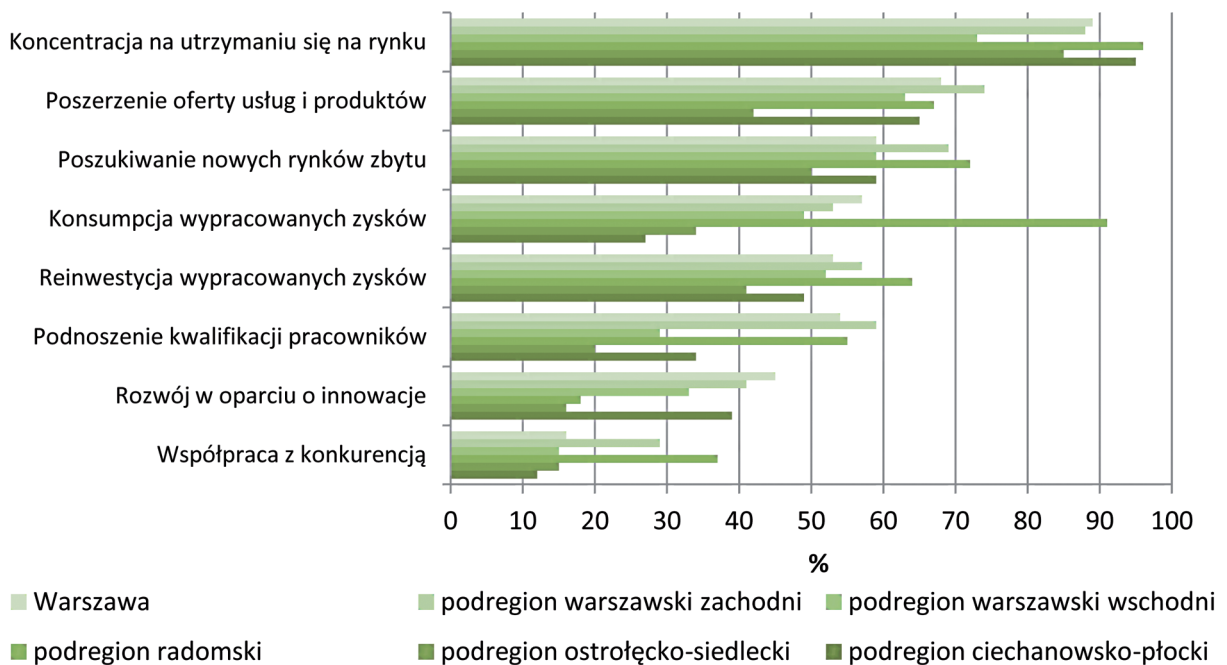
kach (wykres 9). Rozwój oparty na innowacjach jest deklarowaną zasadą zarządzania w 38% firm, co nie musi oznaczać jednak faktycznego wdrażania innowacji, choć firmy te dwukrotnie częściej wdrażają innowacje niż pozostałe (przodują tu małe i średnie przedsiębiorstwa).

Wykres 8. Udział produktów nowych i zmodernizowanych w produkcji sprzedanej ogółem przedsiębiorstw przemysłowych (%)

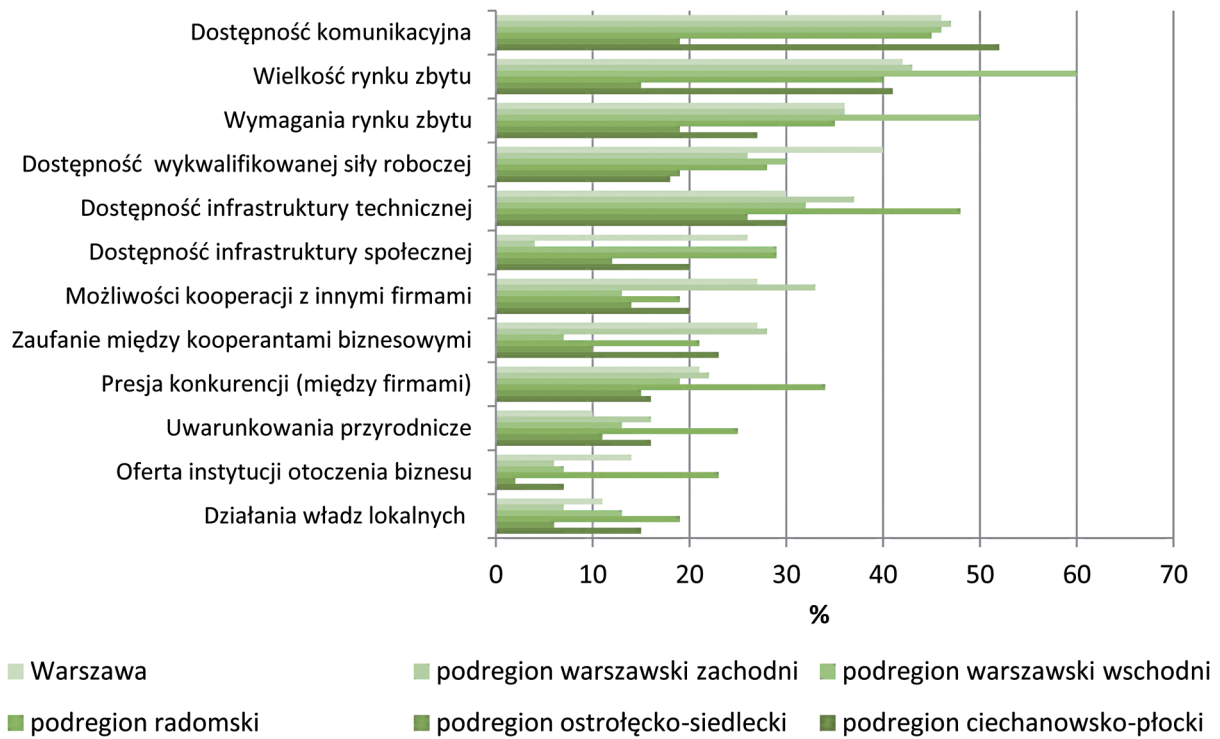
Źródło: GUS, Bank Danych Lokalnych.

Wykres 9. Przesłanki i zasady, jakimi kierują się przedsiębiorcy w zarządzaniu firmą

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania PAPI z przedsiębiorstwami (N=1941).

Wykres 10. Czynniki oceniane przez przedsiębiorców jako wspierające funkcjonowanie i rozwój firm według podregionów (% wskazań)

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania PAPI z przedsiębiorstwami (N=1941).

Zdaniem przedsiębiorców, głównymi czynnikami ułatwiającymi działalność i rozwój firm są te związane z lokalizacją przedsiębiorstwa: dostępność komunikacyjna, infrastruktura techniczna oraz wielkość i wymagania rynku zbytu (wykres 10).

3.5. Czynniki lokalizacji przedsiębiorstw

Na podstawie badań ankietowych zostały zidentyfikowane najważniejsze z punktu widzenia przedsiębiorców czynniki decydujące o lokalizacji firmy w danym miejscu. Należą do nich: dogodność położenie w stosunku do odbiorców, chłonność rynku regionalnego, położenie stolicy państwa w regionie, dostępność komunikacyjna, dostępność wykwalifikowanych pracowników, ceny nieruchomości.

Główne czynniki lokalizacji, takie jak chłonność rynku, obecność Warszawy i dostępność komunikacyjna, pozostają niezmiennie w czasie. Są one wskazywane jako istotne niezależnie od wielkości firmy; stanowią również główne

przesłanki w lokowaniu kapitału zagranicznego w regionie. Specyficznym dla Mazowsza czynnikiem lokalizacji jest też stolica: w opinii środowiska biznesu ważny jest nie tylko jej potencjał ludnościowy, ale też dostęp do głównych instytucji, przedstawicielstw korporacji oraz jej znaczenie w sieci komunikacyjnej.

Odpowiedzi przedsiębiorców pozwalają również wskazać, które czynniki należą do grupy o raczej niskim wpływie na decyzje lokalizacyjne. Dotyczy to np. jakości środowiska naturalnego i bliskości zaplecza B+R (tab. 2).

Przedstawiciele samorządów lokalnych wskazują szerszą gamę czynników ważnych dla lokalizacji firmy. Może to wynikać z tego, że przedsiębiorcy dokonywali oceny przez pryzmat własnego wyboru lokalizacji (co często zawężało grupę ważnych czynników do kilku). Główne czynniki są jednak zgodne ze wskazaniami przedsiębiorstw. Obejmują one m.in. dogodność położenie w stosunku do odbiorców, dostępność komunikacyjną i chłonność rynku. Władze lokalne zdają się przykładać zbyt dużą wagę do cen nieruchomości, któ-

Tabela 2. Znaczenie czynników lokalizacji według sektorów i klas wielkości przedsiębiorstw

Czynniki lokalizacji	Klasy wielkości	Sektor działalności		
		Przetwórstwo	Usługi	Handel
Bliskość miejsca zamieszkania założyciela/właściciela	mikro	istotne	istotne	istotne
	małe	istotne	umiarkowane	istotne
	średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Dostępność komunikacyjna	wszystkie	istotne	istotne	istotne
Cena nieruchomości	mikro i małe	istotne	istotne	istotne
	średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Podatki lokalne i ulgi oferowane przez samorząd	mikro	brak	brak	brak
	małe	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
	średnie	umiarkowane	brak	brak
Dostępność wykwalifikowanych pracowników	mikro	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
	małe	istotne	umiarkowane	umiarkowane
	średnie	istotne	istotne	umiarkowane
Koszty zatrudnienia pracownika	mikro i małe	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
	średnie	istotne	umiarkowane	umiarkowane
Chłonność rynku regionalnego	wszystkie	istotne	istotne	istotne
Dogodne położenie w stosunku do odbiorców	wszystkie	istotne	istotne	istotne
Położenie stolicy państwa w regionie	mikro	umiarkowane	istotne	umiarkowane
	małe i średnie	istotne	istotne	istotne
Prestiż lokalizacji	mikro	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
	małe	istotne	istotne	umiarkowane
	średnie	istotne	umiarkowane	umiarkowane
Bliskość zaplecza naukowego, B+R	mikro	brak	brak	brak
	małe i średnie	brak	umiarkowane	brak
Oferta kulturalna, rozrywkowa, medyczna	mikro i małe	brak	brak	brak
	średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Dostępność specjalistycznych usług dla firmy	mikro	brak	brak	brak
	małe i średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Dostępność infrastruktury technicznej	mikro	brak	umiarkowane	brak
	małe i średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Pozytywne doświadczenia innych firm	mikro	brak	umiarkowane	umiarkowane
	małe i średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Jakość środowiska naturalnego	wszystkie	brak	brak	brak
Współpraca i wsparcie władz lokalnych	mikro	brak	brak	brak
	małe	umiarkowane	umiarkowane	brak
	średnie	brak	umiarkowane	brak

Zaufanie do pracowników na lokalnym rynku pracy	wszystkie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
Otwarta postawa mieszkańców	mikro i średnie	umiarkowane	umiarkowane	umiarkowane
	małe	istotne	umiarkowane	umiarkowane

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych przedsiębiorstw.

re w ocenie przedsiębiorstw (szczególnie średnich i dużych) mają umiarkowane znaczenie. Samorządy nieznacznie większą wagę przykładają do kosztów zatrudnienia (60% ocenia znaczenie tego czynnika jako duże) niż do dostępności wykwalifikowanej siły roboczej (55%). **Władze lokalne przeceniają znaczenie podatków i ulg lokalnych, które w opinii przedstawicieli biznesu nie stanowią istotnego czynnika przy wyborze lokalizacji**

ze względu na ich mały udział w ogóle kosztów prowadzenia działalności.

3.6. Percepcja warunków prowadzenia działalności gospodarczej

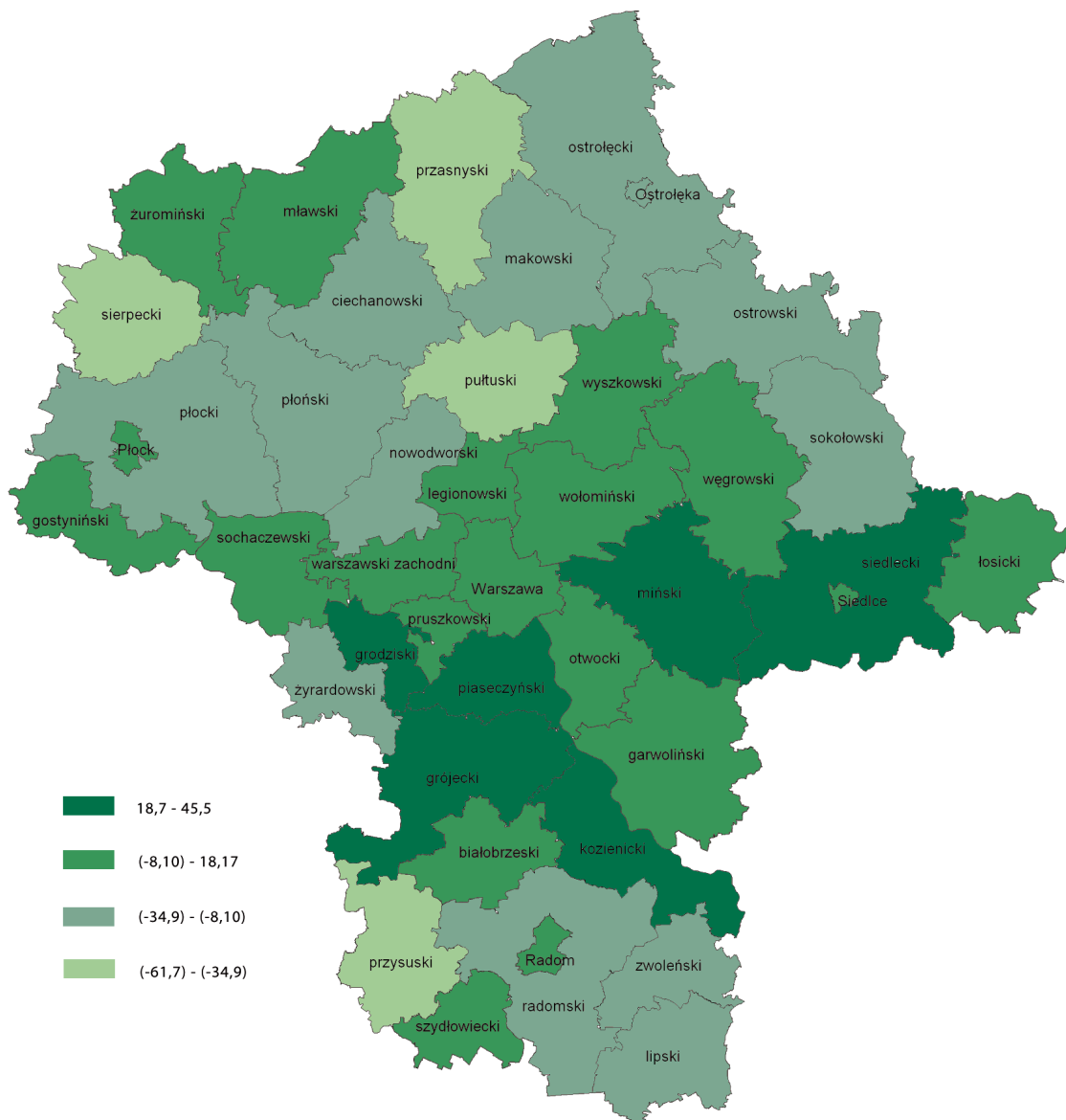
Przedsiębiorcy z województwa mazowieckiego patrzą w najbliższą przyszłość z umiarkowanym optymizmem. Wartość syntetycznego wskaźnika

Tabela 3. Syntetyczny wskaźnik koniunktury w województwie mazowieckim

Wartość wskaźnika ogółem dla województwa mazowieckiego	
4,9	
Wartość wskaźnika wg klasy wielkości przedsiębiorstwa	
mikro	4,3
małe	15,1
średnie	20,0
duże	43,6
Wartość wskaźnika wg posiadania udziałów kapitału zagranicznego	
tak	23,2
nie	4,6
Wartość wskaźnika wg grup sekcji PKD	
rolnictwo	-11,8
budownictwo	14,0
przemysł	1,5
usługi rynkowe	6,4
usługi nierynkowe	-1,8
Wartość wskaźnika wg podregionów	
ciechanowsko-płocki	-6,7
ostrołęcko-siedlecki	-7,1
radomski	2,0
m. Warszawa	5,8
warszawski wschodni	11,0
warszawski zachodni	10,0

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Mapa 6. Wskaźnik koniunktury poziomu zatrudnienia wg powiatów w 2011 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

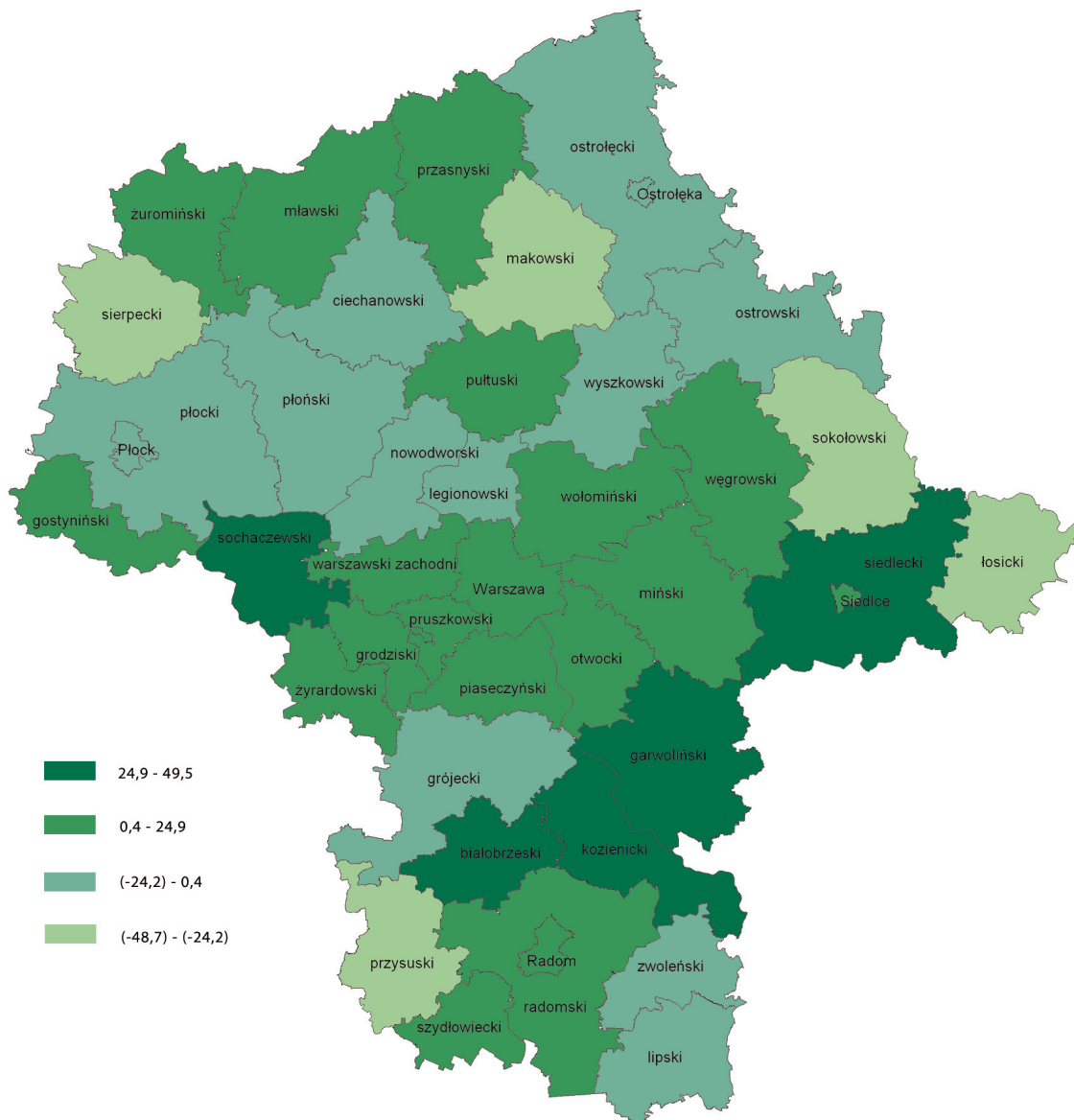
koniunktury, mierzącego ogólny nastrój właścicieli firm, wyniósł dla całego województwa zaledwie 4,9 (tab. 3)⁶, co może wiązać się z kryzysem gospodarczym. W przekroju przestrzennym przewaga ocen pozytywnych nad negatywnymi była obserwowana wśród przedsiębiorców funkcjonujących na obszarze metropolitalnym, tj. w podregionach: warszawskim wschodnim,

warszawskim zachodnim, Warszawie, a także w podregionie radomskim.

Dekomponując syntetyczny wskaźnik koniunktury na wskaźniki składowe, można zauważyć, że na jego stosunkowo niską wartość miały wpływ pesymistyczne prognozy przedsiębiorców dotyczące ich sytuacji finansowej w najbliższym roku – wartość tego wskaźnika była ujemna i wyniosła -1,6. Właściciele przedsiębiorstw negatywnie ocenili też przyszłe zmiany w zakresie wielkości sprzedaży – wartość wskaźnika koniunktury

⁶ Wartość wskaźnika na poziomie 4,9 oznacza, że nieznacznie więcej badanych odpowiedziało pozytywnie na zadane pytania (skala wartości wskaźnika mieści się w przedziale od -100 do 100).

Mapa 7. Wskaźnik koniunktury poziomu zatrudnienia wg powiatów w 2011 r.

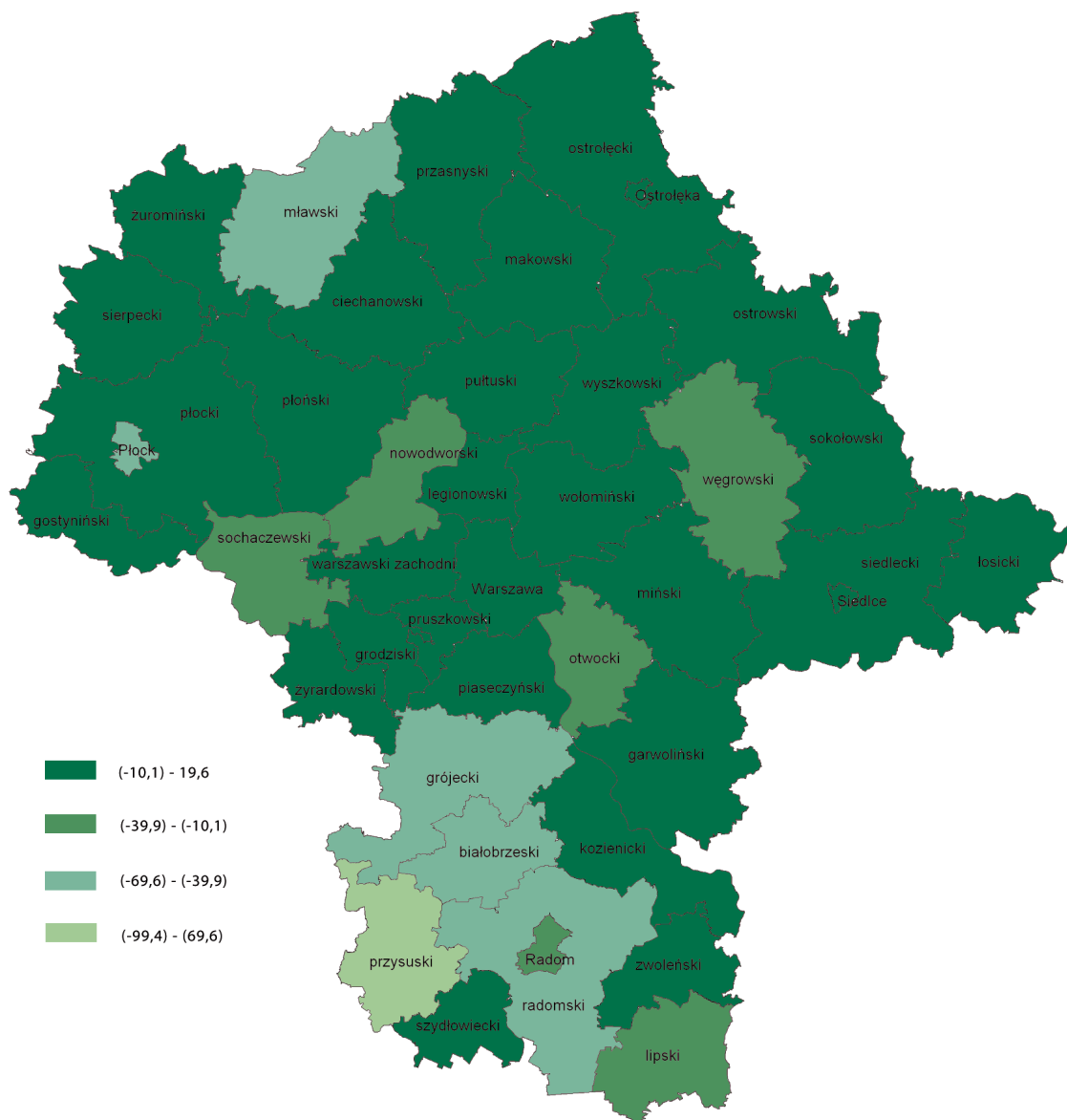
Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

dla całego województwa była równa -2,9. Najsilniejszy negatywny wpływ na poziom wskaźnika syntetycznego, obrazującego ogólny nastrój przedsiębiorców, miał wskaźnik oceny przyszłego poziomu inwestycji – jego ogólna wartość dla całego województwa wyniosła -4,7. Obrazuje to większą skłonność właścicieli firm do zmniejszenia inwestycji w perspektywie kolejnego roku niż do ich zwiększenia.

Firmy działające na terenie województwa mazowieckiego są bardziej skłonne do zwiększenia

zatrudnienia w ciągu najbliższego roku, niż do jego redukcji. Tylko w sektorze rolniczym jest planowane ograniczenie liczby zatrudnionych w perspektywie kolejnych 12 miesięcy (wskaźnik równy -7,2). Wśród przedsiębiorców przeważają optymistyczne nastroje pod względem oczekiwanej zmiany liczby klientów. Pesymistyczne nastroje panują jedynie wśród właścicieli firm z sektora rolniczego i usług nierynkowych (wartość wskaźnika wyniosła odpowiednio -7,3 i -4,7). Największy pozytywny wpływ na wartość synte-

Mapa 8. Wskaźnik koniunktury dostępności zewnętrznego finansowania według powiatów w 2011 r.

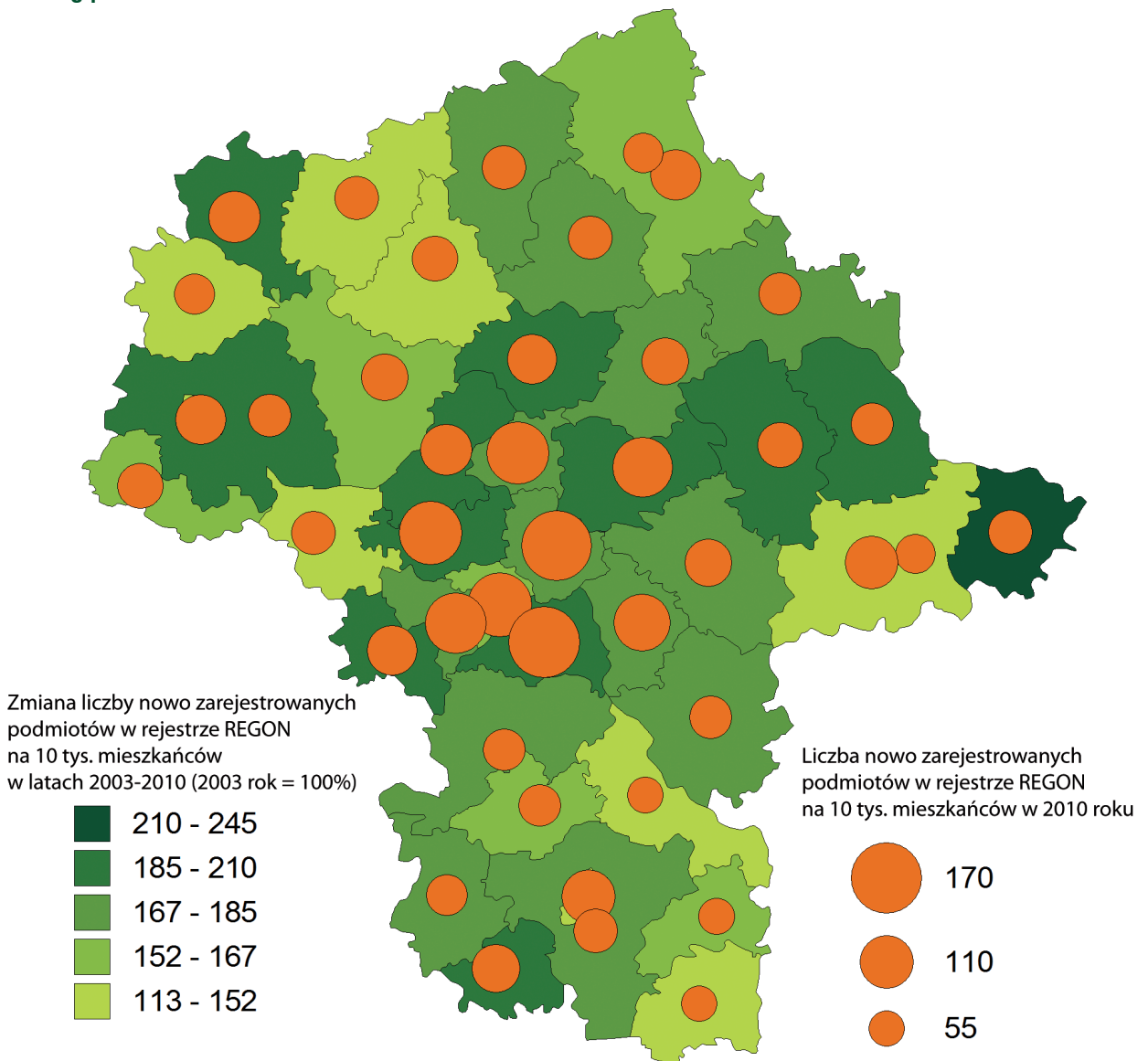

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

tycznego wskaźnika nastrojów miał wskaźnik dotyczący oceny zmian liczby oferowanych produktów lub usług. W kontekście poszerzenia zasięgu obsługiwanego rynku dominują opinie pozytywne – ogólny wskaźnik koniunktury wyniósł 9,3. Do grupy przedsiębiorstw, wśród których panuje największy optymizm, należą przedsiębiorstwa z sektora rolniczego (wskaźnik na poziomie 11,3). Właściciele mazowieckich firm pozytywnie ocenili też przyszłe zmiany w zakresie poprawy lub wdro-

żenia nowych procesów produkcyjnych, organizacyjnych i menedżerskich – wartość wskaźnika koniunktury dla całego województwa kształtowała się tu jednak tylko nieco powyżej zera i była równa odpowiednio 2,4 i 4,1. W kwestii oceny poprawy dostępności zewnętrznego finansowania w ciągu nadchodzącego roku wśród przedsiębiorców dominowały opinie negatywne, o czym świadczy ujemna wartość wskaźnika koniunktury (-4,2).

Mapa 9. Podmioty nowo zarejestrowane w rejestrze REGON – stan na 2010 r. oraz zmiana w latach 2003–2010 według powiatów

Źródło: opracowanie własne na podstawie Banku Danych Lokalnych GUS.

3.7. Postawy przedsiębiorcze

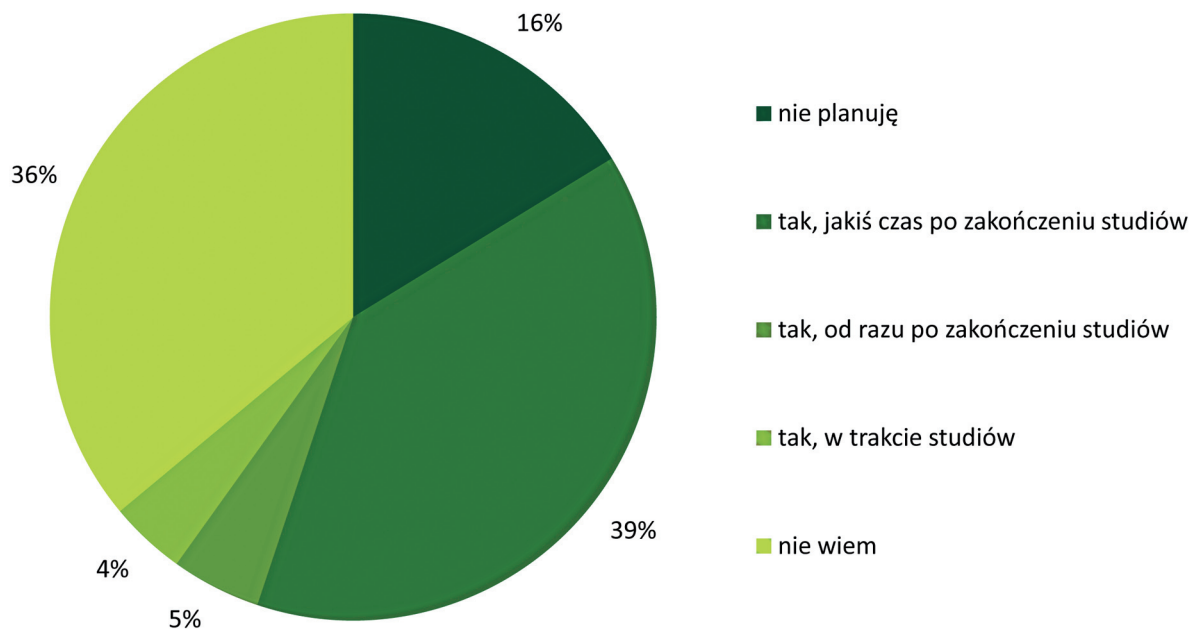
W okresie 2009–2010 średniorocznie w przeciętnej mazowieckiej gminie rejestrowano 73,9 podmiotów na 10 tys. ludności. Wynik ten daje mazowieckim gminom dziesiątą pozycję w porównaniu ze średnimi wynikami gmin innych polskich województw. Oznacza to pogorszenie sytuacji, w rankingu według średniej dla lat 2003–2010 Mazowsze

znajdowało się bowiem na trzeciej pozycji. W latach 2003–2010 najwyższą aktywność w rejestrowaniu nowych podmiotów odnotowano w podregionie m. st. Warszawy (128 na 10 tys. ludności – mapa 9).

Następne w kolejności były podregiony: warszawsko-zachodni (90 pomiotów na 10 tys. ludności), warszawsko-wschodni (80), ciechanowsko-płocki (70), radomski (69) oraz ostrołęcko-siedlecki (62).

Wykres 11. Zamiar założenia w przyszłości własnej firmy

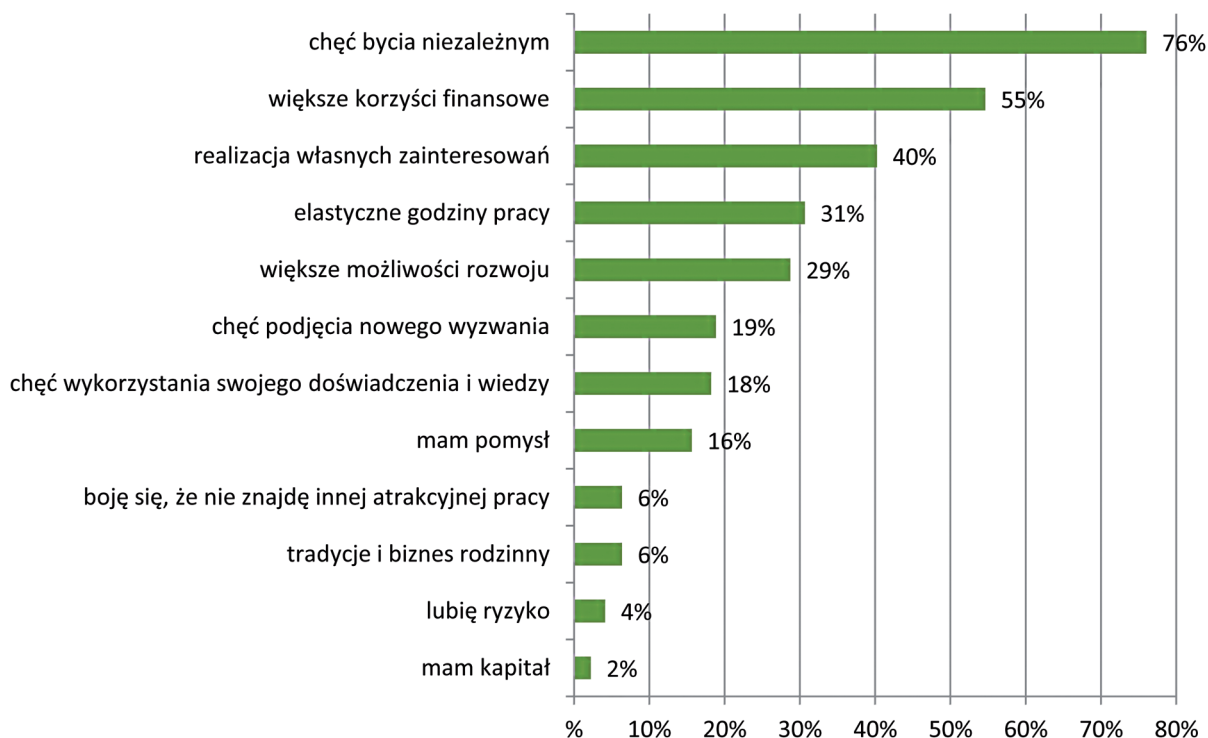
Czy w przyszłości planuje Pan(i) założyć własną firmę, czy też nie? (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety skierowanej do studentów mazowieckich uczelni.

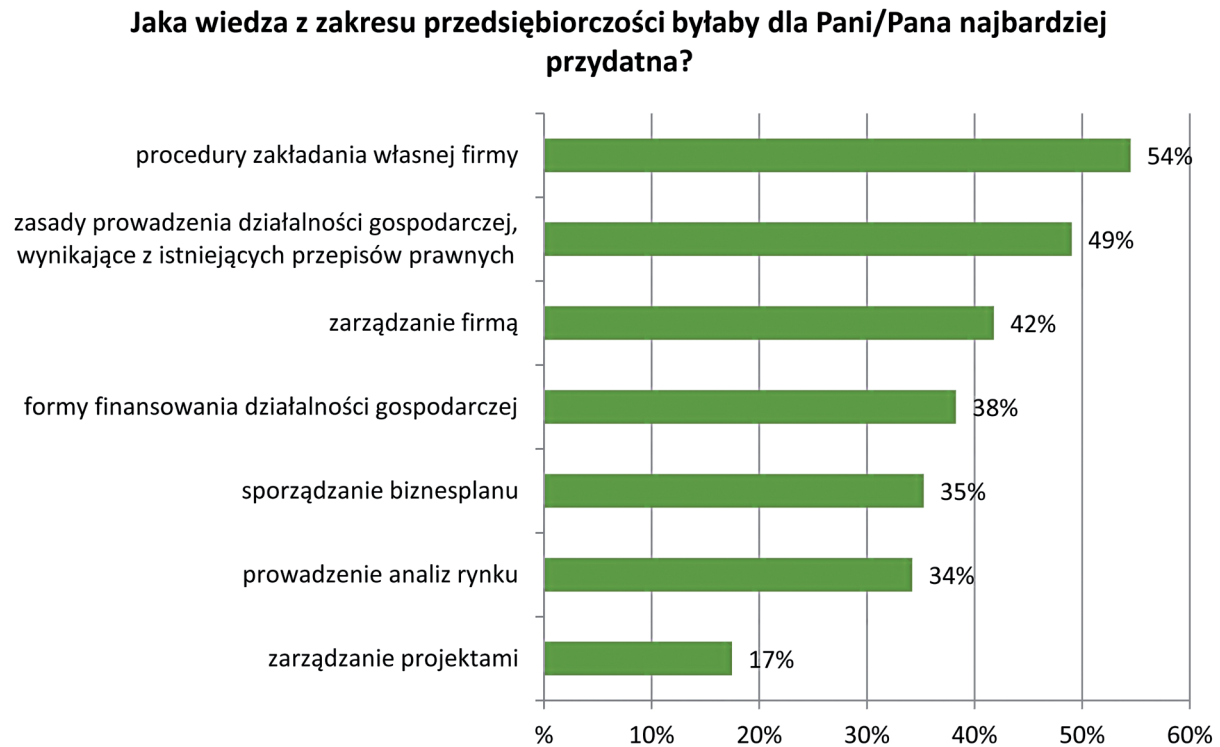
Wykres 12. Motywacje prowadzenia własnej firmy

Co motywuje Panią/Pana do prowadzenia własnej firmy?

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety skierowanej do studentów mazowieckich uczelni.

Wykres 13. Zapotrzebowanie na wiedzę z zakresu przedsiębiorczości

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety.

Analiza postaw przedsiębiorczych na poziomie powiatów ujawniła dwie cechy województwa mazowieckiego: przeciętny w skali kraju poziom przedsiębiorczości w powiatach oraz jedno z najwyższych w Polsce rozwarstwienie powiatów.

Najmniej przedsiębiorcze powiaty leżą w podregionach radomskim i ostrołęcko-siedleckim. Przedsiębiorczości sprzyja sąsiedztwo Warszawy – mieszkańcy gmin leżących w obrębie powiatów z nią sąsiadujących są bardziej przedsiębiorczy niż mieszkańcy pozostałych gmin, a w powiatach sąsiadujących z Warszawą gminami wyraźnie bardziej przedsiębiorczymi są te bezpośrednio sąsiadujące ze stolicą.

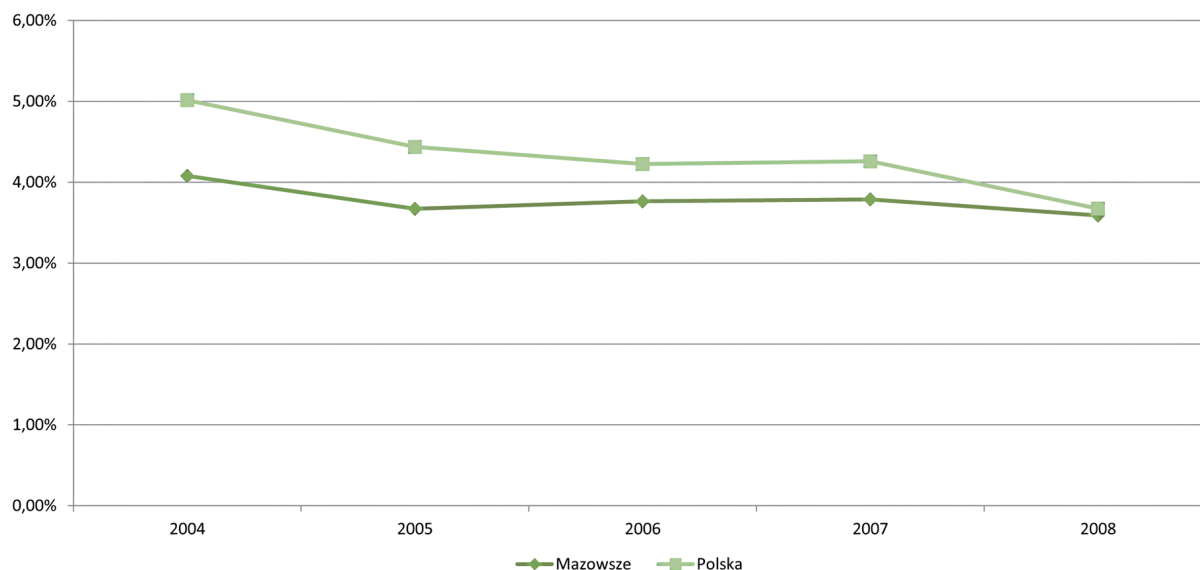
Wskaźnikiem postawy przedsiębiorczej jest także deklarowany stosunek do rozpoczęcia w przyszłości własnej działalności gospodarczej. Badanie ankietowe studentów mazowieckich uczelni wykazało, że 4% ankietowanych posiada już własną firmę. Niemal połowa spośród pozostałych respondentów (48%) zadeklarowała, że w przyszłości planuje założyć własne przedsiębiorstwo (wykres 11).

Osoby planujące założenie firmy wśród swoich motywacji najczęściej wymieniały chęć bycia niezależnym, większe korzyści finansowe i realizację własnych zainteresowań (wykres 12). Podobne pytanie zostało zadane studentom Akademii Ekonomicznej w Krakowie 5 lat temu⁷.

Najważniejszymi czynnikami zniechęcającymi do założenia firmy okazały się: ryzyko związane z prowadzeniem firmy, brak pomysłu na biznes i brak środków finansowych na założenie działalności gospodarczej. Najbardziej pożądana przez studentów wiedza z zakresu przedsiębiorczości to procedury zakładania firmy oraz zasady prowadzenia działalności gospodarczej (wykres 13). Ponad połowa studentów stwierdziła, że ich uczelnia nie organizuje szkoleń tego typu, choć powinna. Zaspokojenie tej potrzeby wydaje się ważnym elementem polityki wspierania przedsiębiorczości.

⁷ J. Targalski, M. Kosala, A. Pichur, *Postawy przedsiębiorcze wśród studentów kierunku ekonomia Akademii Ekonomicznej w Krakowie. Analiza wyników badań*, [w:] P. Wachowiak (red.), *Kształtowanie postaw przedsiębiorczych a edukacja ekonomiczna*, Fundacja Promocji i Akredytacji Kierunków Ekonomicznych, Warszawa 2007.

Wykres 14. Udział sektora rolnego (sekcja A wg PKD 2004) w wytworzonej wartości dodanej w województwie mazowieckim i dla Polski, w latach 2004–2009

Źródło: GUS.

3.8. Rolnictwo na Mazowszu

Choć udział rolnictwa w PKB regionu wskazuje na marginalną jego rolę w gospodarce Mazowsza, to należy pamiętać, że w sektorze tym pracuje ponad 11% ludności, ponadto znaczący odsetek powierzchni województwa jest wykorzystywany na uprawy rolnicze.

Liczba gospodarstw rolnych na Mazowszu jest stabilna, jednak ich struktura obszarowa pozostaje niekorzystna – dominują gospodarstwa małe, często nie wytwarzające na rynek. Maleje natomiast powierzchnia użytków rolnych – w latach 1991–1999 ubytek ten wyniósł około 2%, w okresie 2000–2009 aż 10,5%. Proces ten jest związany z przejmowaniem gruntów rolnych na cele nierolnicze (m.in. zabudowa mieszkaniowa), co w długim okresie może doprowadzić do trwałego spadku produkcyjnego potencjału rolnictwa⁸.

Istotnie spada też znaczenie dochodów z rolnictwa wśród źródeł utrzymania ludności zamieszkującej obszary wiejskie. W 1988 r. z pracy w rolnictwie utrzymywało się w niektórych częściach Mazowsza nawet ponad 50% ludności wsi (50,4% w dawnym płockim; najmniej, 25,3%,

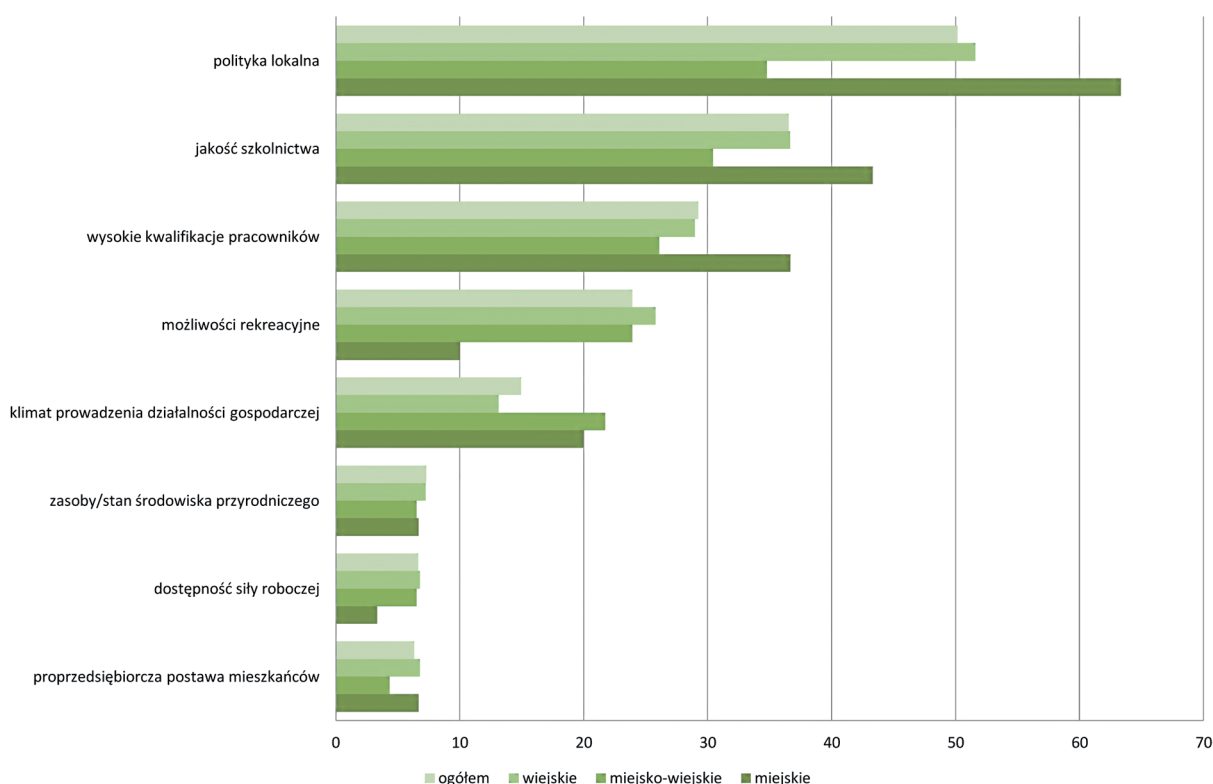
w warszawskim), a średnio dla całego obszaru obecnego województwa było to około 44% ludności. W 2002 r. wyłącznie z dochodów z pracy w gospodarstwie rolnym utrzymywało się już tylko 19,3% mieszkańców obszarów wiejskich Mazowsza. Szacuje się, że w 2009 r. było to już tylko 14,5%.

3.9. Pozaekonomiczne czynniki konkurencyjności

Wzrost znaczenia pozaekonomicznych czynników rozwoju wynika ze zwiększonego zainteresowania jakością przestrzeni. Konkurencja państw, regionów i miast o czynniki rozwojowe (np. kapitał inwestycyjny) wymuszają uwzględnianie nie tylko klasycznych przewag konkurencyjnych, ale kryteriów takich jak: jakość środowiska naturalnego, jakość życia czy uwarunkowania historyczne. Mazowsze nie dysponuje obecnie rozpoznawalnymi symbolami opartymi na zasobach kulturowych i historycznych, które byłyby wykorzystywane do podnoszenia konkurencyjności. Jednakże, jak zauważa część przedstawicieli instytucji otoczenia biznesu, problem stanowi nie tylko brak symboli czy kultury odróżniającej Mazowsze od reszty kraju, ale przede wszystkim brak odpowiedniej promocji.

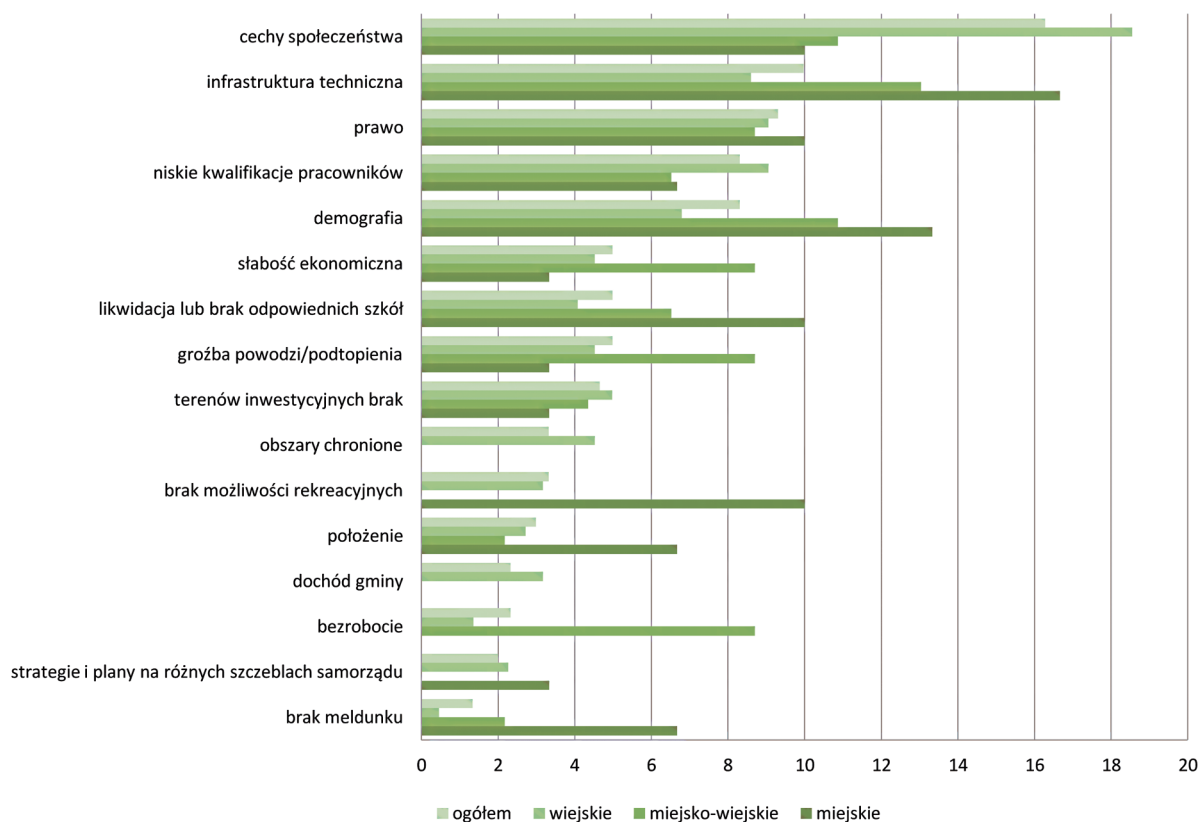
⁸ Zjawisko to ma charakter powszechny i w skali całego kraju ubytek UR w latach 1996–2010 wyniósł 16% (na podstawie danych PSR 1996 i 2010).

Wykres 15. Udział gmin, których przedstawiciele wskazali dany czynnik jako pozaekonomiczny czynnik wpływający pozytywnie na rozwój

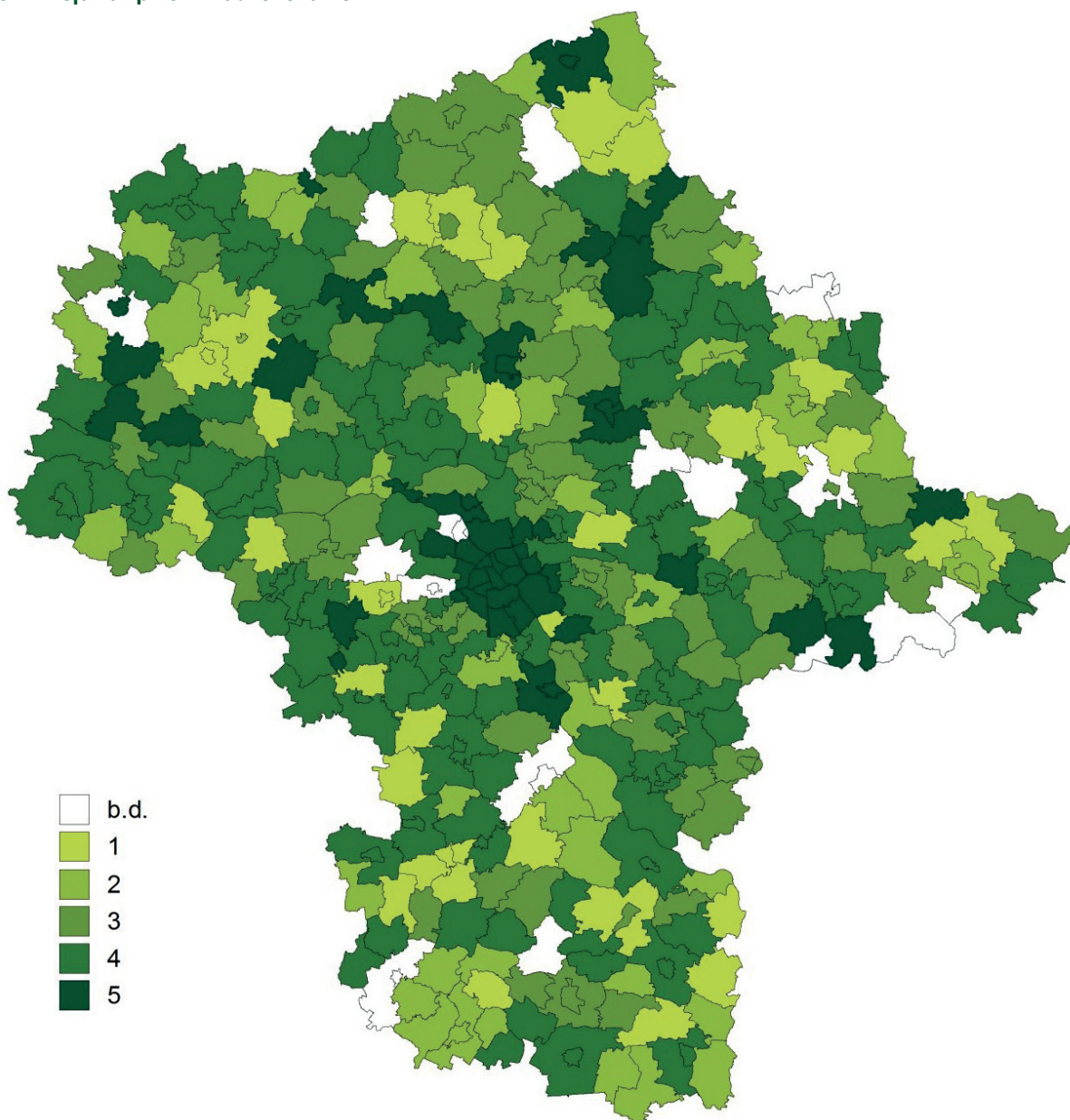
Źródło: opracowanie własne.

Wykres 16. Udział gmin, których przedstawiciele wskazali dany czynnik jako pozaekonomiczny czynnik wpływający negatywnie na rozwój

Źródło: opracowanie własne.

Mapa 10. Ocena częstotliwości połączeń komunikacji publicznej oraz czasu dojazdu do najbliższych ośrodków miejskich przez władze lokalne

Źródło: opracowanie własne na podstawie badania władz lokalnych.

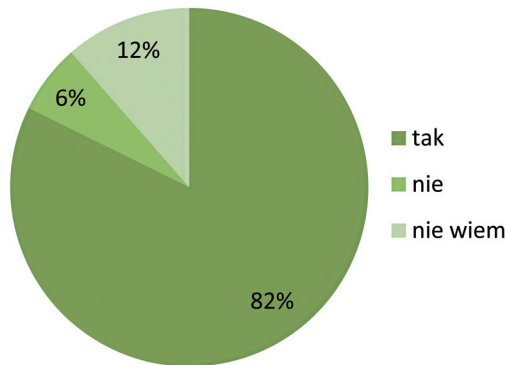
Samorządy zwracają uwagę przede wszystkim na współpracę zarówno z innymi jednostkami terytorialnymi, jak i między podmiotami w gminie. Istotne jest także zaufanie łączące mieszkańców, przedsiębiorców i władze oraz pracodawców i pracowników. Zdaniem władz lokalnych, szczególnie Warszawy i gmin WOM, duże znaczenie ma jakość kapitału ludzkiego – wykształcenie,

doświadczenie i kwalifikacje pracowników.

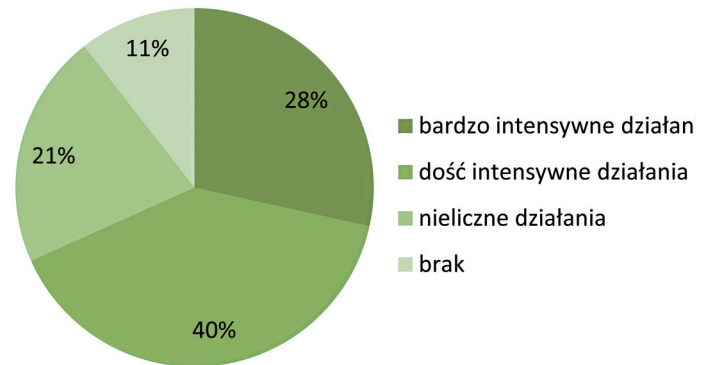
Jakość środowiska przyrodniczego jest czynnikiem pozaekonomicznym, do którego gminy odwołują się najczęściej w materiałach promocyjnych. Ten czynnik nie jest natomiast ważny dla przedsiębiorców. Jakość środowiska bywa też postrzegana jako bariera rozwoju, w szczególności w odniesieniu do obszarów chronionych.

Wykres 17. Dostępność komunikacyjna – ocena dotychczasowych działań władz lokalnych i plany na kolejne lata

Plany podjęcia działań w przyszłości

Dotychczasowa poprawa dostępności komunikacyjnej

Źródło: opracowanie własne na podstawie ankiety CAWI skierowanej do gmin na Mazowszu.

Dostępność terytorialna Warszawy z najbardziej oddalonych części Mazowsza jest bardzo niska. Mimo to ocena przez władze lokalne częstotliwości połączeń komunikacji publicznej oraz czasu dojazdu do najbliższych ośrodków miejskich jest pozytywna, co można tłumaczyć poprawą w liczbie połączeń i jakości dróg, jaka dokonała się w ostatnich latach ze względu

na dostęp do środków unijnych. Hipotezę tę potwierdzają wyniki badania internetowego gmin, w którym 28% gmin zadeklarowało, że w ciągu ostatnich 5 lat podejmowało intensywne działania na rzecz poprawy dostępności komunikacyjnej, a 40% określiło swoje działania w tym kierunku jako „dość intensywne” (wykres 17).

ROZDZIAŁ IV. Diagnoza przyczyn i skutków zidentyfikowanych trendów rozwoju

Badanie konkurencyjności województwa mazowieckiego pozwoliło zidentyfikować wiele trendów rozwoju, odnoszących się do poszczególnych zagadnień badawczych. Analizy trendów pozwalają sformułować następujące wnioski:

- Większość scenariuszy rozwoju społeczno-ekonomicznego dla Mazowsza jest optymistyczna (na tle kraju). Przewidywany pozytywny trend będzie dotyczył zmian struktury gospodarki oraz zmian wewnątrz województwa. W pierwszym przypadku należy zwrócić uwagę na spadek znaczenia rolnictwa oraz przemysłu w strukturze pracujących i strukturze wartości dodanej brutto. Należy podkreślić, że zmiana znaczenia przemysłu powinna odbywać się w wyniku modernizacji zakładów, a nie ich likwidacji. W tym duchu są ukierunkowane cele polityki UE w dokumencie *Europa 2020*. Jednocześnie następuje wzrost znaczenia bu-

downictwa i usług rynkowych. W przypadku wewnętrznego zróżnicowania województwa można zarysować scenariusz silnej polaryzacji oraz scenariusz konwergencji wewnątrzregionalnej (na poziomie NUTS3). Należy podkreślić, że drugi scenariusz nie oznacza zdecydowanej poprawy w obecnie mniej zamożnych podregionach Mazowsza, lecz lekkie zmniejszenie znaczenia Warszawy, głównie przez wzrost zamożności w podregionie warszawskim-zachodnim;

- Mazowsze stanowi ważny rynek zbytu, dlatego w dalszym ciągu będzie utrzymywany relatywnie niski udział eksportu w strukturze sprzedaży ogółem;
- Trendy zmian w nakładach na badania i rozwój (B+R) są wzrostowe, choć wciąż dalekie od oczekiwania. Do 2020 r. prawdopodobnie omawiane nakłady na jednego pracującego

Tabela 4. Kształtowanie się głównych wskaźników makroekonomicznych w województwie mazowieckim (2010–2020)

Wskaźnik	Jedn.	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
PKB w cenach bieżących*	mld zł	308.2	328.5	352.2	379.0	405.6	433.4	465.5	500.6	539.0	580.7	626.1
PKB <i>per capita</i> w PPS (UE=27) w PPS (UE 27=100)	%	98.5	100.6	102.8	105.2	107.2	109.0	111.5	114.2	117.0	120.0	123.2
PKB <i>per capita</i> (Polska=100)	%	159.0	159.0	159.5	160.2	160.5	160.7	161.4	162.2	163.0	164.0	165.0
NBnŚT w sektorze publicznym w cenach bieżących	mld zł	15.4	16.3	17.9	19.8	20.7	21.5	23.1	24.9	26.8	28.9	31.1
NBnŚT w sektorze prywatnym w cenach bieżących	mld zł	53.9	56.8	60.2	64.1	67.7	71.5	76.0	80.8	86.1	91.7	97.9
Konsumpcja prywatna w cenach bieżących	mld zł	139.8	147.9	157.4	168.1	178.5	189.4	202.0	215.8	230.9	247.2	265.0
Dochody do dyspozycji brutto sektora gospodarstw domowych	mld zł	155.4	165.1	176.4	189.2	201.7	214.8	230.1	246.7	265.0	284.8	306.4
Koszty związane z zatrudnieniem	mld zł	116.4	124.5	133.9	144.5	155.0	166.0	178.6	192.5	207.6	224.0	241.8
Wskaźnik zatrudnienia	%	68.8	69.4	70.3	71.5	72.4	73.3	74.7	76.2	77.8	79.5	81.2
Stopa bezrobocia ogółem	%	8.0	7.9	7.5	7.2	6.9	7.1	7.0	6.7	6.7	6.7	6.6
Pracujący	tys. osób	2426	2449	2479	2515	2542	2567	2606	2648	2695	2745	2800
WDB w rolnictwie w cenach bieżących	mld zł	9.6	10.1	10.7	11.3	11.9	12.6	13.3	14.0	14.8	15.7	16.5
WDB w przemyśle w cenach bieżących	mld zł	38.4	41.2	44.1	47.2	50.6	54.3	58.2	62.3	66.8	71.6	76.7
WDB w budownictwie w cenach bieżących	mld zł	16.9	18.4	20.3	22.5	24.5	26.6	29.2	32.2	35.5	39.2	43.3
WDB w usługach rynkowych w cenach bieżących	mld zł	159.4	170.0	183.0	197.9	212.3	227.3	245.0	264.5	286.0	309.5	335.1
WDB w usługach nierynkowych w cenach bieżących	mld zł	46.4	49.1	52.2	55.5	59.0	62.7	66.6	70.9	75.5	80.4	85.7

* Sporządzając projekcję PKB, będącą rezultatem symulacji makroekonomicznych przeprowadzonych przy zastosowaniu metodologii HERMIN, zrezygnowano z uwzględnienia cykliczności rozwoju gospodarczego i skoncentrowano się jedynie na określeniu jego tendencji w poddanym badaniu okresie. Takie podejście zostało zdeterminowane niezwykle dużą zmiennością nastrojów rynkowych oraz niepewnością co do średnio- i długookresowych konsekwencji kryzysów: *subprime* oraz finansów publicznych (węższa perspektywa spojrzenia na problemy gospodarcze) oraz wieloletniej nierównowagi w gospodarce światowej (szersza perspektywa spojrzenia na problemy gospodarcze). Należy pamiętać, iż uzyskane wartości są funkcją przyjętych wielkości zmiennych egzogenicznych, które z kolei zależą od czasu realizacji badania. Ponadto trzeba mieć na uwadze, że podane wartości (ceny bieżące) nie uwzględniają ruchu cen, tym samym wzrost wolumenu wytwarzanych towarów i usług będzie niższy niż wskazywałaby na to dynamika PKB w ujęciu nominalnym (w szczególności przy deprecjacji polskiej waluty na skutek zawirowań w gospodarce globalnej).

Źródło: J. Zaleski, P. Tomaszewski, Z. Mogiła, M. Zembaty, J. Kudelko, *Oszacowanie wartości wskaźników odzwierciedlających cele Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego 2007–2013 przy użyciu modelu makroekonomicznego HERMIN, WARR, grudzień 2010.*

- zwiększą się dwukrotnie, jednak nie zniweluje to luki, jaka występuje między Mazowszem a najbardziej konkurencyjnymi regionami UE;
- Wprawdzie potencjał tworzenia innowacji jest na Mazowszu duży (w porównaniu z innymi regionami w kraju), to wydaje się, że głównym czynnikiem determinującym wzrost technologiczny będą zakupy nowych maszyn i urządzeń, a także technologii dokonywane przez firmy mazowieckie na rynku europejskim (w mniejszym stopniu na rynku regionalnym);
 - Aktywność przedsiębiorców na rynku zakupów technologii i ogólnie rynku inwestycyjnym będzie zależała w dużej mierze od sytuacji finansowej firm w dobie kryzysu finansowego. Z jednej strony widać optymizm wśród firm w poszukiwaniu nowych rynków, z drugiej zaś firmy warunkują swoją pozycję kursem euro i popytem wewnętrznym;
 - Do roku 2020 nastąpi zmniejszenie liczby gospodarstw rolnych oraz będzie obserwowane dalsze zmniejszanie się powierzchni użytków rolnych. Równoległe są prognozowane dwa trendy: wzrostu liczby podmiotów gospodarczych na obszarach wiejskich w pozarolniczych sektorach gospodarki oraz wykorzystywania (również na obszarach wiejskich) prognozowanego wzrostu gospodarczego;
 - Aktywność inwestycyjna samorządów lokalnych może ulec osłabieniu (wariant optymistyczny) lub wręcz zahamowaniu (wariant pesymistyczny);
 - Mazowsze pozostanie wciąż najatrakcyjniejszym regionem dla inwestorów zagranicznych, choć należy pamiętać o wewnętrznym zróżnicowaniu atrakcyjności. Ponadto w polityce rozwoju regionu trzeba uwzględnić fakt, iż potencjał naukowo-badawczy województwa mazowieckiego nie należy do istotnych czynników lokalizacji biznesu w regionie;
 - W strukturze podmiotów gospodarczych jest prognozowany szczególnie duży wzrost w grupie firm mikro i firm małych. Prognoza ta opiera się na założeniu wykorzystywania potencjału wyrażanego w postawach przedsiębiorczych, szczególnie młodych ludzi, a także rozwoju więzi kooperacyjnych na samym Mazowszu (sieci podmiotów różnej wielkości);
 - Budowa korzystnego klimatu inwestycyjnego na Mazowszu może przybrać bardzo pozytywny obrót. Wraz ze wzrostem sieciowania współpracy administracji oraz polepszających się relacji władze lokalne–przedsiębiorcy nastąpi nie tylko wzrost konkurencyjności poszczególnych gmin, ale również wzrost zaangażowania przedsiębiorców w obszarze nazywanym społeczną odpowiedzialnością biznesu;
 - Coraz większe znaczenie dla rozwoju działalności gospodarczej będą miały tzw. miękkie czynniki lokalizacji oraz szeroko rozumiana jakość życia. Wniosek ten wynika z obserwacji coraz silniejszego konkurowania administracji samorządowej o kapitał inwestycyjny. Oznacza to coraz większy wybór potencjalnych miejsc lokalizacji, przy jednoczesnym podniesieniu jakości oferty inwestycyjnej.

ROZDZIAŁ V. Propozycja kontynuacji badań jako formy monitoringu zmian

Przeprowadzone badanie wypełnia lukę informacyjną w zakresie oceny rzeczywistej konkurencyjności Mazowsza oraz czynników, które na tę konkurencyjność się składają. Wszystkie analizowane obszary wydają się warte kontynuacji, jednak prawdopodobnie nie wszystkie muszą być realizowane w odstępach corocznych (np. analiza czynników lokalizacji może być przeprowadzana co dwa lata). Z kolei – ze względu na kryzys finansowy – warto rozpatrzeć intensywny (coroczny) monitoring danych finansowych podmiotów gospodarczych.

Badania wykazały jednocześnie potrzeby, które powinny być uwzględnione w ramach monitorowania pozycji konkurencyjnej Mazowsza. Do takich potrzeb zaliczamy:

- Pogłębione studia przypadków – ze względu na to, że statystyki nie zawsze umożliwiają pełną i rzetelną interpretację wyników, bezpośrednie kontakty z przedsiębiorstwami, władzami lokalnymi i przedstawicielami innych instytucji powinny uzupełnić wiedzę w następujących obszarach:
 - wpływ wielkich firm na rozwój lokalny,

- relacje władze lokalne – biznes – bariery oraz czynniki sprzyjające,
- społeczna odpowiedzialność biznesu,
- sieci współpracy ukierunkowane na wzrost konkurencyjności,
- przyczyny upadłości firm,
- czynniki delokalizacji podmiotów gospodarczych;
- Pogłębione i realizowane na szeroką skalę badania instytucji otoczenia biznesu (w tym instytucji wspierania innowacji) na temat stanu i konkurencyjności innowacyjnego potencjału Mazowsza. Badanie to powinno objąć podmioty – czyli firmy, środowisko nauki i administrację, ale przede wszystkim powinno koncentrować się na zachodzących między tymi podmiotami relacjach. Badanie powinno uwzględniać szarą strefę w zakresie innowacyjności, uciekania patentów, organizacji uczelni, a także skuteczności stosowanych dotychczas instrumentów – w tym finansowanych ze środków Unii Europejskiej (na poziomie rządowym i samorządowym);
- Pogłębione studia nad relacjami między konkurencyjnością Mazowsza (poszczególnych gmin) a oceną jakości życia. Badanie powinno dać odpowiedź, czy w każdych warunkach wysoka jakość życia może przekładać się na konkurencyjność danego obszaru, od czego te relacje zależą. Częścią badań powinna być analiza miękkich czynników lokalizacji na poziomie każdej z gmin;
- Pogłębione studia nad obiektywnymi przewagami konkurencyjnymi Mazowsza wraz z oceną ich „zawłaszczalności” przez inne regiony, a także analizą potencjalnych przewag, których wystąpienie zależy od polityki regionalnej. W tym obszarze badań powinna być uwzględniona specyfika poszczególnych gmin;
- Badania porównawcze Warszawy i jej obszaru metropolitalnego z innymi obszarami tego typu w Europie. W szczególności istotne są kwestie zarządzania problemami, rozwiązań prawnych, czynników ułatwiających i utrudniających współpracę, a także instrumentów wspierania rozwoju;
- Badania kapitału społecznego w kontekście konkurencyjności i z uwzględnieniem specyfiki poszczególnych części województwa. Tego typu badania powinny być oparte przede wszystkim na odpowiedziach przedsiębiorców, którzy oceniliby dane środowiska lokalne pod kątem relacji ich cech z rozwojem przedsiębiorczości;
- Badania nad ekonomicznymi skutkami migracji wewnątrzregionalnych – tego typu wiedza jest potrzebna w dyskusji nad podziałem środków oraz realnych potrzeb gmin w zakresie finansowania edukacji, służby zdrowia itp. Pogłębiona wiedza na temat migracji wewnętrznych mogłaby również dać wskazówki do realizacji inwestycji o znaczeniu regionalnym.

ROZDZIAŁ VI. Rekomendacje

Wyniki badania konkurencyjności Mazowsza, jej zróżnicowania wewnątrz regionu oraz czynników determinujących położenie województwa względem innych regionów w kraju i za granicą pozwalają sformułować następujące rekomendacje:

1. Wykorzystanie potencjału Warszawy dla rozwoju całego Mazowsza. Bez tego trudno mówić o skutecznym budowaniu siły konkurencyjnej Mazowsza. Duża część **metropolitalnych funkcji** o charakterze międzynarodowym może być lokalizowana w Warszawie. Dlatego też trzeba wspierać Warszawę w skutecznym konkurowaniu o lokalizację instytucji międzynarodowych (instytucje Unii Europejskiej i organizacje międzynarodowe) i organi-

zację imprez z najwyższej półki (festiwale międzynarodowe, mistrzostwa sportowe). Istotne znaczenie ma także uzupełnienie infrastruktury technicznej i społecznej – ważnymi elementami są między innymi: centra kongresowe i konferencyjne, dostępność za pomocą komunikacji lotniczej. Warszawa musi być lokomotywą rozwoju Mazowsza dzięki lepszemu niż dotąd wypełnianiu funkcji stolicy regionu. Ten trudny problem wymaga skutecznego rozwiązania w strategii rozwoju Warszawy, która pełni kluczowe funkcje na różnych poziomach: międzynarodowym, stolicy kraju, stolicy regionu, metropolii oraz dużego miasta. Unikatowość i złożoność administracyjna pozycji War-

szawy sprawia, że prawdopodobnie funkcja wojewódzka nie może się skutecznie przebić. Potencjał gospodarczy obszaru warszawskiego mógłby w większym stopniu znajdować pozytywne przełożenie na funkcjonowanie ośrodków subregionalnych – przyczyniając się tym samym do wykreowania i zacieśnienia związków funkcjonalno-przestrzennych między Warszawą i otoczeniem regionalnym. Przy odpowiednio skoordynowanym i konsekwentnym działaniu władz zarządzających regionem, polskie i zagraniczne podmioty gospodarcze lokujące w stolicy swoje siedziby mogłyby skłaniać się do outsourcingu bądź przeniesienia pewnych elementów łańcucha tworzenia wartości dodanej – związanych częściowo z B+R, usługami księgowymi, informatycznymi tudzież zaawansowanym technologicznie procesem produkcyjnym – do takich miast, jak: Radom, Płock, Siedlce, Ostrołęka i Ciechanów.

2. **Aktywizacja współpracy z wiodącymi regionami europejskimi**, których cele rozwojowe są zbliżone do celów wyznaczonych w strategii rozwoju Mazowsza. Dzięki wymianie doświadczeń i dobrych praktyk, łatwiejsze będzie wypracowanie efektywnych rozwiązań organizacyjnych i finansowych sprzyjających osiągnięciu celów. Współpraca taka powinna także pomóc w uniknięciu rozwiązań, które się nie sprawdziły. Aby współpraca przyniosła oczekiwane efekty, nie powinna ograniczać się do kilku spotkań przedstawicieli władz samorządowych, ale powinna opierać się także na stałej pracy grup roboczych powołanych do tego celu lub na czasowej wymianie pracowników, którzy mogliby sprawdzone w innych krajach rozwiązania adaptować do krajowych warunków i implementować w regionie.
3. **Silniejszy akcent polityki rozwoju Mazowsza powinien być położony na przeobrażeniu struktury gospodarczej głównych subregionalnych ośrodków wzrostu** (Ciechanów, Ostrołęka, Płock, Radom i Siedlce). Należy rozważyć zaangażowanie instytucjonalne i finansowe administracji publicznej mające na celu wzrost atrakcyjności tych ośrodków jako miejsca lokalizacji dla innowacyjnych gałęzi przemysłu oraz skierowanych do przedsiębiorców usług. Za potencjalne instrumenty wspo-

magające zmiany strukturalne należy uznać m.in. tworzenie na terytorium wspomnianych ośrodków subregionalnych inkubatorów przedsiębiorczości, parków technologicznych, centrów kongresowych, przeniesienie z Warszawy niektórych instytucji publicznych podnoszących w oczach inwestorów rangę rozpatrywanych miast, poprawę infrastruktury komunikacyjnej i telekomunikacyjnej – przede wszystkim wzrost dostępu do szybkiego transferu internetowego, wzrost poziomu usług publicznych i komunalnych, rozwój szkolnictwa wyższego, ułatwienie inwestowania kapitału przez poprawienie procedur decyzyjnych w zakresie planowania przestrzennego i prawa budowlanego czy wsparcie w postaci zwolnień podatkowych i grantów rządowych. Z całą pewnością niezwykle istotnymi czynnikami wspomagającymi rozważane zmiany strukturalne będą także szeroko rozumiany kapitał społeczny oraz skoordynowane i konsekwentne działanie władz mające na celu spójność terytorialną całego województwa.

4. **Poprawa dostępności komunikacyjnej Warszawy względem województwa oraz wewnętrznej spójności komunikacyjnej**. Warszawa z wielu względów jest istotnym czynnikiem lokalizacji przedsiębiorstw (w tym przede wszystkim siedzib korporacji). Znaczenie ma tu dostępność do głównych instytucji oraz siedzib innych firm. Jest to także duży rynek zbytu. Lepsza dostępność komunikacyjna stolicy pozwoliłaby na rozprzestrzenianie impulsów rozwojowych na inne części województwa. Gminy zlokalizowane na głównych szlakach drogowych do Warszawy czerpią na ogół korzyści z takiego położenia. Dobry system komunikacji w regionie powinien zapewniać szybki dostęp do stolicy, gdyż dla wielu przedsiębiorstw byłoby to przesłanką do lokalizacji również poza Warszawą i jej najbliższym otoczeniem (również może być to czynnik istotny dla dużych przedsiębiorstw). Skrócenie czasu dojazdu do Warszawy będzie miało większy efekt niż nawet znacząco zwiększone transfery do gospodarstw rolnych realizowane w ramach funduszy UE, gdyż tego rodzaju transfery nie przyniosą oczekiwanych rezultatów, jeśli nie uda się „wytworzyć” popytu na ich usługi i produkty ze strony mieszkańców miast.

- 5. Podnoszenie jakości kapitału ludzkiego.** Ten cel powinien mieć charakter horyzontalny. Część z rekomendacji wiąże się z tym celem (szkolnictwo wyższe, funkcje podregionalne, jakość administracji itp.). Istotne jednak jest zwrócenie uwagi na konieczność wspierania postaw proprzedsiębiorczych na wszystkich możliwych etapach edukacji (w niektórych miastach w Polsce są realizowane programy kształtujące postawy przedsiębiorcze w przedszkolach). Rzetelna wiedza ekonomiczna, podana w atrakcyjnej formie, powinna być przekazywana również w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. W każdym przypadku jest wskazane, aby elementem procesu edukacyjnego były kontakty młodzieży z przedsiębiorcami. Kompleksowe podejście do budowania proprzedsiębiorczego kapitału ludzkiego wymaga przygotowania odpowiednich profili kształcenia.
- 6. Podjęcie działań, których celem będzie zwalczanie stereotypów funkcjonowania biznesu w opinii mieszkańców – potencjalnych przedsiębiorców.** Działania szkoleniowo-promocyjne powinny obejmować zarówno studentów, jak i młodzież na wcześniejszych stadiach edukacji. Ważne będą działania na obszarach wiejskich. Podniesienie dochodów ludności związanej z gospodarstwami rolnymi musi wiązać się z przechodzeniem jej w większym stopniu do pracy w sektorze usług; tu również kluczowe znaczenie ma sieć komunikacyjna łącząca miasto z wsią, a także inwestycje w kapitał ludzki, tak aby kwalifikacje ludności wiejskiej w większym stopniu odpowiadały oczekiwaniom przedsiębiorców zlokalizowanych w miastach.
- 7. Podnoszenie wiedzy i świadomości samorządów lokalnych w zakresie relacji z biznesem.** Samorządy gminne na ogół przeceniają wpływ poszczególnych czynników na funkcjonowanie i rozwój firm. Tym samym wykazują się niezrozumieniem zachodzących procesów. Mimo że wspieranie przedsiębiorczości nie jest wprost zadaniem samorządów gminnych, to kwestie te mniej lub bardziej udanie są podejmowane w politykach lokalnych. Skuteczne i efektywne realizowanie polityk w zakresie gospodarki wymaga zrozumienia podstawowych zasad rządzących tą dziedziną, jak i wiedzy o specyfice gospodarki lokalnej. Działania powinny być skoncentrowane na zagadnieniach dotyczących:
- a. zrozumienia, iż administracja jest jedną z instytucji otoczenia biznesu.** Województwo mazowieckie charakteryzuje się ograniczoną dostępnością instytucji otoczenia biznesu, jednocześnie przynajmniej część samorządów gminnych posiada potencjał, który może wykorzystać do rozwoju komórek zajmujących się wspieraniem rozwoju przedsiębiorczości;
 - b. podnoszenia jakości planowania strategicznego** obejmującego temat zarządzania strategicznego i operacyjnego w pełnym zakresie – od diagnozy po monitoring i ewaluację;
 - c. podnoszenia kwalifikacji w zakresie marketingu terytorialnego.** Samorządy gminne mają ograniczoną wiedzę i umiejętności w zakresie stosowania zasad i narzędzi marketingu terytorialnego, co przejawia się nieefektywnym wydawaniem środków finansowych na promocję, jak również nieefektywnym wykorzystywaniem potencjału różnych kanałów komunikacji – np. internetu, spotkań;
 - d. wzrostu wiedzy na temat różnorodnych instrumentów i mechanizmów wspierania przedsiębiorczości.** Oczekiwanie przedsiębiorców wobec władz gminnych na ogół wiąże się z ulgami i obniżkami podatków lokalnych, choć same podatki nie są ważnym czynnikiem lokalizacji. Świadczy to o słabej wiedzy przedsiębiorców na temat możliwości wsparcia ze strony samorządów. Z kolei władze samorządowe niechętnie prowadzą aktywną politykę podatkową, jak również wdrażają inne instrumenty w zakresie wsparcia finansowego. Dlatego też konieczne jest wskazanie im innych możliwości efektywnego wspierania przedsiębiorczości, które jednocześnie odpowiadałyby na potrzeby firm. Na tym polu szczególnie ważne będą działania (szkolenia, warsztaty, seminaria, kampanie reklamowe, katalogi dobrych praktyk itp.) w zakresie ekonomii społecznej.
- 8. Podnoszenie wiedzy i świadomości przedsiębiorców** na temat ich wpływu na rozwój lokalny i korzyści, jakie można osiągnąć z efek-

tywnej współpracy z administracją samorządową i z innymi instytucjami otoczenia biznesu. Zdecydowana większość przedsiębiorców nie korzysta z instrumentów wspierania przedsiębiorczości dostępnych dzięki organizacjom lokalnym i regionalnym. Władze samorządowe nie mają możliwości bezpośredniego wpływu na aktywność w obszarze CSR podejmowaną przez przedsiębiorstwa. Możliwe jest natomiast, dzięki współpracy, podejmowanie prób takiego ukierunkowania działalności CSR przedsiębiorstw, aby służyły one rozwojowi gminy, na terenie której prowadzą działalność. To, czy efekty wsparcia ze strony przedsiębiorstw rzeczywiście będą sprzyjały rozwojowi gminy, zależy od wielu czynników, m.in. typu realizowanych działań i stopnia ich dostosowania do potrzeb rozwojowych jednostki czy też odpowiedniej skali działań. W tym celu istotne jest zwiększenie aktywności samorządu gospodarczego, który powinien być partnerem w projektach szkoleniowych, seminariach i innych inicjatywach służących budowaniu lepszych relacji biznes – instytucje otoczenia.

9. Terytorializacja regionalnej polityki wzrostu konkurencyjności i rozwoju przedsiębiorczości przez dostosowanie do specyficznych wewnętrznych i zewnętrznych potencjałów i ograniczeń rozwojowych firm w poszczególnych podregionach. Województwo mazowieckie charakteryzuje się zróżnicowaniem przestrzennym rozwojowych polityk firm, które świadczą o ich postawach przedsiębiorczych. Wykorzystanie specyficznych potencjałów drzemących w tych firmach, otwartości na działania według niektórych ścieżek rozwojowych, stwarza szansę na dynamizację rozwoju tych przedsiębiorstw. Adresowanie konkretnych instrumentów – w zależności od specyfiki firm – może również przyczynić się do zwiększania zaufania na linii biznes–administracja, ponieważ obecnie jedną z głównych barier współpracy jest przekonanie o słabym zrozumieniu potrzeb partnerów przez obie strony.

10. Sektor rolny wymaga głębokiej modernizacji, a więc konieczna jest zmiana struktury agrarnej (przyrost powierzchni gospodarstw) i wzrost liczby pozarolniczych miejsc pracy. Ważne są nie tylko nowe miejsca pracy na wsi, ale również te tworzone na terenach miejskich dobrze

skomunikowanych/połączonych z obszarami wiejskimi. W związku z powyższym szczególnie istotna jest budowa powiązań komunikacyjnych wieś–miasto, co też powinno stać się jednym z priorytetów polityki rozwoju wsi na Mazowszu w najbliższych latach. Należy wspierać proces uniezależniania się mieszkańców wsi od dochodów *stricte* rolniczych, a szczególnie należy podejmować działania stymulujące przedsiębiorczość. Wyniki badania wskazują na to, iż kluczowym czynnikiem determinującym jej poziom na obszarach wiejskich jest dostępność komunikacyjna do dużych ośrodków miejskich, a zwłaszcza Warszawy. Ponadto interwencja publiczna powinna dotyczyć m.in. wsparcia rozwoju działalności pozarolniczych prowadzonych przez gospodarstwa rolne (np. przez wsparcie rozwoju szeroko rozumianego rzemiosła oraz agroturystyki wszędzie tam, gdzie istnieje potencjał dla rozwoju tych rodzajów działalności). Wspierając wielofunkcyjny rozwój wsi, nie można jednocześnie zapomnieć o programach ukierunkowanych, z jednej strony, na rolnictwo, zwłaszcza tych na rzecz podniesienia jego towarowości (np. specjalne programy skierowane do większych gospodarstw), a z drugiej – na różne innowacyjne formy działalności rolniczej (np. gospodarstwa ekologiczne). Ze względu na silne zróżnicowanie regionalne wsi na Mazowszu, programy jej rozwoju powinny być w dużej mierze oparte na podejściu oddolnym, w tym inicjatywie Leader, której rola w kolejnym okresie programowania powinna wzrosnąć.

11. Aktywizacja instytucji otoczenia biznesu, w tym samorządów gospodarczych prowadząca do rozwoju relacji z biznesem, oraz **zwiększenie przepływu informacji** między kluczowymi podmiotami tworzącymi mazowiecki system wsparcia przedsiębiorczości. Konieczne jest podjęcie działań nie tylko na rzecz rozwoju instytucjonalnego istniejących na Mazowszu podmiotów, ale także uzupełnienia siatki instytucji otoczenia biznesu (IOB) w województwie. Wobec sceptycyzmu przedsiębiorców co do kontaktów z IOB, pożądanym kierunkiem działania jest wychodzenie IOB z inicjatywą do biznesu. Musi ona być jednak poparta ciekawą ofertą odpowiadającą na bardziej i mniej uświadomione potrzeby przedsiębiorców.

12. Wspieranie powstawania i rozwoju klastrów oraz innych form współpracy sieciowej.

Na Mazowszu przedsiębiorstwa nie wykazują znaczącego zainteresowania klastrami i inicjatywami klastrowymi. Wynika to z jednej strony z bierności przedsiębiorców, a z drugiej – jest efektem niskiego poziomu zaufania społecznego. Ten obszar wymaga interwencji na dwóch płaszczyznach:

- a. podnoszenia świadomości korzyści wynikających ze współpracy lokalnej i regionalnej – działania te powinny uwzględniać uwarunkowania lokalne oraz powinny koncentrować się na bezpośrednich kontaktach z przedsiębiorcami;
- b. działań informacyjnych – ich celem powinien być wzrost wiedzy na temat potencjału gospodarczego poszczególnych gmin. Tylko dobrze przygotowane informacje gospodarcze mogą pobudzić wyobraźnię przedsiębiorców do współpracy (szczególnie duże firmy, które nie są skore do wchodzenia w lokalne relacje biznesowe, często nie mając dobrze zdiagnozowanego potencjału najbliższych sąsiadów).

13. Zachęty dla transferu wiedzy i technologii.

Działanie może być realizowane przez tworzenie jednostek odpowiedzialnych za kontakty ze środowiskiem zewnętrznym (w głównej mierze z sektorem przedsiębiorstw) przy uczelniach, np. instytucji zajmujących się transferem technologii, kontaktami z przemysłem, rozwojem działalności patentowej. Należy także przeciwdziałać głównym barierom niskiego poziomu współpracy między przedsiębiorcami a jednostkami sfery B+R (bariery informacyjne i finansowe). Konieczne jest również przygotowanie odpowiednich projektów (obejmujących analizy nakładów i korzyści oraz ryzyk), których celem będzie wspieranie przez samorząd terytorialny rozwoju branżowych centrów badawczo-rozwojowych (dostosowanych do specyfiki ośrodków miejskich). Szczególnie ważną rolę w procesie transferu wiedzy powinny odgrywać zawodowe szkoły wyższe. Są one ważnym ogniwem w relacjach biznes–nauka, ale również są elementem funkcji miejskich, które powinny być wspierane w subregionalnych

ośrodkach wzrostu. Dlatego polityka regionalna powinna promować powstawanie silnych szkół tego typu, rozwój jakości kształcenia oraz relacje między szkołami a przedsiębiorstwami (np. staże).

14. Wsparcie samorządów lokalnych w kreowaniu i przygotowywaniu terenów inwestycyjnych w gminach.

W pytaniu o bariery w przyciąganiu inwestorów znaczny odsetek ankietowanych samorządów wskazał na brak terenów inwestycyjnych. Wśród tych odpowiedzi wskazywano brak lub niedostateczne uzbrojenie, duże rozdrobnienie gruntów, małą powierzchnię terenów inwestycyjnych, a także skomplikowany status prawny. Niektóre gminy w zasobach własnych w ogóle nie posiadają terenów pod inwestycje. O ile doposażenie w infrastrukturę może być wspierane za pomocą narzędzi *stricte* finansowych, o tyle kwestia braku terenów lub ich rozdrobnienia jest bardziej problematyczna. Dlatego samorządom jest potrzebne doradztwo w zakresie możliwości kreowania i promowania obszarów inwestycyjnych, które nie należą wyłącznie do zasobów gminy bądź mają wielu właścicieli.

15. Koncentracja na pozaekonomicznych czynnikach rozwoju (w tym miękkich czynnikach lokalizacji).

Rekomendowanym działaniem jest również budowanie wizerunku regionu opartego na kulturze i historii regionu. Kreowanie marki miejsca jest działaniem bardzo istotnym w dobie globalizacji i powinno służyć promocji regionu w kraju i poza jego granicami. W przypadku Mazowsza ważną kwestią jest podkreślanie charakteru i tożsamości całego regionu, aby nie kojarzył się on mieszkańcom oraz inwestorom wyłącznie z lokalizacją Warszawy. Istotnym zagadnieniem jest także rozwój usług kultury i rozrywki, zwłaszcza w gminach położonych poza Obszarem Metropolitalnym Warszawy. Kwestia ta jest ważna przede wszystkim w przypadku chęci przyciągania inwestorów zagranicznych, którzy często zwracają uwagę na warunki życia w danej gminie. Władze regionalne i lokalne powinny być świadome, że rozwinięte zaplecze kulturalne wpływa na atrakcyjność danej lokalizacji i jest elementem decydującym o jakości życia.

